

פנינו הלכה

חידושי הלכה

מראשי רבני חבורות בישיבת מיר

גליון מספר 241

פרשת חוקת

תשפ"ג

אודות המעשה במלצר שהעביר את הצ'ולנט לאש גדולה ♦ הרב אברהם זנגר
הפסקים בנט"י והאם הברכה על הנטילה או גם על הניגוב ♦ הרב אורי יצחקי
הסדר בהדלקת נרות שבת והחילוק בין נר שבת לנר חנוכה ♦ הרב זאב פראנק
בדין המסתפק אם סיים פסוקי דזמרה וברכת ישתבח ♦ הרב אליסף פרלמן

השתמש בצ'ולנט לכתחילה אע"פ שנעשתה בו עבירה של חילול שבת, כי אינו נאסר מדין מעשה שבת כמבואר במשנ"ב (סי' שי"ח סק"ז וביה"ל שם וסי' רנ"ט סק"ה, והטעם משום דהוי פלוגתא ראשונים אם יש איסור בישול לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ויש להקל בספק פלוגתא בצירוף ד' הגר"א דמעשה שבת בשוגג לא נאסר).

השאלה היא הצדק עם מי, ודנו בזה בעלי תריסין מכמה וכמה פנים, ועיקרי הנידונים הם שנים; א. האם חובה על בעה"ב לתת רשות למלצר להוריד את הסיר מהאש כדי שלא להכשל בחילול שבת. ב. אם בעה"ב אינו נותן לו רשות, האם מותר למלצר לעבור על דעתו של בעה"ב כדי להנצל מחילול שבת. **ויש בזה נידונים רבים הנוגעים לסוגיות שונות בא"ח י"ד וח"מ, חלקם מחוורים וחלקם מחודשים, ונבאר את הדברים.**

אפרושי מאיסורא לאחר מעשה העבירה

א. כל אחד מישראל מחויב לאפרושי מאיסורא (כמבואר בשו"ע י"ד סי' שי"ג ס"א לענין הרואה את חבירו לבוש כלאים), ולכן מי שהניח תבשיל על האש בשבת מחוייבים כולם להוריד את הסיר מהאש קודם שיתבשל, ואע"פ שכבר עשה את מעשה האיסור, מ"מ החיוב לאפרושי מאיסורא הוא למנוע את התוצאה של העבירה ולא רק את מעשה האיסור, וכן מבואר במשנ"ב (סי' רנ"ד סק"מ); 'פשוט הוא דאם אחד שכח או עבר והניח קדרה סמוך להאש צריך גם אחר לסלקו כדי שלא יבוא חבירו לידי איסור וכו' דיש כאן מצוה לאפרושי מאיסורא'. וא"כ לכאור' בעה"ב חייב לתת רשות למלצר להוריד את הסיר מהאש או להוריד הוא בעצמו את הסיר מהאש.

אלא דד' הרמ"א (י"ד סי' קנ"ז ס"א וסי' של"ד סמ"ח) דא"צ להוציא ממון לצורך מצות מחאה, וחיוב מחאה ואפרושי מאיסורא חד הם, דכולם בכלל מצות הוכח תוכיח, וא"כ מסתבר דאף אם המלצר

לשכור מממונו להציל חבירו היה אפשר לומר שאינו מחויב לשכור משלו אם יודע שאין לחברו להחזיר לו, דלא ריבתה תורה רק לטרוח עבורו, דוגמא לדבר דקיי"ל כיבוד אב משל אב' עכ"ל. ועד"ז מצאנו לכמה מגדולי האחרונים שהוכיחו דא"צ להוציא ממון לצורך קבורת מת מצוה (שו"ת זרע אמת (י"ד סי' קמ"ג) הפלאה (קונטרס אחרון אבה"ע סי' קי"ח סק"ב) אבנ"ז (אבה"ע סי' רכ"ג סק"ז) סדרי טהרות (אהלות רטז): וקובץ שעורים (ב"ב אות מ"ג וקובץ הערות סי' י"ד סק"ג).

ובספר ישא מדברותיך (להג"ר ישראל אדלשטיין שליט"א, ענינים סי' כ"ו) האריך בנידון זה, וכתב ששמע בשם הקה"י זצ"ל שאמר דא"צ להוציא ממון לצורך מצות הלווית המת (כגון להוציא ממון על הנסיעה להלויה), וביאר דרך במצוות שבין אדם למקום צריך להוציא עליהם ממון עד חומש מנכסיו, אבל במצוות שבין אדם לחבירו א"צ להוציא ממון מלבד הצלת חבירו דילפינן שם מקרא, והוא גזה"כ מיוחדת בהצלת חבירו, וכ"כ המרחשת (ח"א סי' מ"ג).

והנה בפתחי תשובה (סי' קנ"ז סק"ה) הביא מהפמ"ג בספרו תיבת גומא שנסתפק דשמא רק במקום חשש סכנה א"צ להוציא ממון על כך, אך במקור הדברים במהר"י וייל מפורש דבכל גווני א"צ להוציא ממון,

הרב אברהם זנגר

אודות המעשה במלצר שהעביר את סיר הצ'ולנט מאש קטנה לאש גדולה

כבר נתפרסם בשערים המצוינים בהלכה המעשה המסעיר שאירע בשכונתנו לפני כשבועיים, כאשר התקיימה שבת שבע ברכות באולם, ובא המלצר בליל שבת וראה שהניחו את סיר הצ'ולנט הענק על האש הקטנה ואת סיר המרק על האש הגדולה, והצ'ולנט אינו מבעבע היטב, ולכן העביר את סיר הצ'ולנט והניחו ע"ג האש הגדולה, [דאין איסור חזרה להעביר מאש לאש ע"ג כירה גרופה וקטומה], אולם לאחר כמה דקות נתברר לו לחרדתו שחלק מהצ'ולנט אינו מבושל כל צרכו, (כי לפני שבת הגיעו אורחים רבים יותר ממה שחשבו וחששו בעלי השמחה שלא יהא מספיק צ'ולנט לכולם ולכן הוסיפו בשר ותפוחי אדמה לסיר), ונמצא שעובר על איסור בישול דאורייתא (דאע"פ שהיה מבושל כבר כמאכל בן דרוסאי, פסק השו"ע סי' שי"ח ס"ד כד' הרמב"ם דיש בו עדיין איסור בישול דאו' עד שיתבשל כל צרכו), ולהחזיר את הסיר לאש הקטנה ג"כ אינו יכול כי כבר הוריד את הסיר משם ואם יחזיר לשם יעבור שוב על איסור בישול דאו'. אחד מהנוכחים אמר למלצר שאין ברירה ועליו להוריד את סיר הצ'ולנט מהאש כדי שלא יעבור על חילול שבת דאורייתא. בינתיים נעשתה מהומה, ובעל השמחה כששמע מהדבר הודיע לו חד משמעית שהוא אוסר עליו בכל תוקף לעשות כדבר הזה, להוריד את הסיר מהאש ולקלקל לו את השמחה בכך שלא יהא לו צ'ולנט להגיש לכל האורחים הרבים, ואין לו רשות להזיק לו את הצ'ולנט כדי לתקן את העבירה שלו, כי במה שנוגע אליו הוא יכול

¹ ולא דמי למי שעבר על הנדר ויכול להשאל עליו, דאף אם יש חיוב להשאל כדי לעקור את העבירה למפרע, יתכן דא"ז נחשב אפרושי מאיסורא כי אם תיקון איסורא, (אמנם המנ"ח סוף מצוה תקנ"ח נקט בפשיטות לגבי לאו הניתק לעשה דיש דין אפרושי מאיסורא וכפיה לקיים העשה כדי לנתק הלאו אף אם אין דין כפיה על עשה גרידא), אך כאן הרי עדיין לא עבר את העבירה, עי' תוס' שבת ד. דאם הוא נאנס כעת מלהוריד את הסיר הוא אנוס על העבירה, ולכן ודאי שיש ע"ז חיוב של אפרושי מאיסורא. וכן בהא דהניח פת בתנור דהתירו לו חכמים לרדותה, הנה אם אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך גם חבירו מותר לו לרדותו (עי' תוס' שבת ד.), וגם בזה בפשוטו מחויב חבירו לרדותו כדי להציל חבירו מאיסור מדין אפרושי מאיסורא, וכן מבואר במשנ"ב שם.

² מקור הדין הוא ממהר"י וייל שהוכיח כן מהא דילפינן מקרא (בגמ' סנהדרין עג.) דחייב אדם להוציא ממון כדי להציל חבירו ממתה, ומבואר דמסברא לולי הילפותא לא היה צריך להוציא ממון בשביל חבירו, ועד כאן לא למדנו מהך ילפותא אלא דצריך להוציא ממון להצלת חבירו ולא לשאר מילי, וכ"כ בבאור הגר"א שם. ובשו"ת חוות יאיר (סוסי קמ"ו) כתב 'ולולי שכל הפוסקים ס"ל פה אחד שמחויב

והוא ע"פ חידושו של המל"מ (פ"א מכלאים ה"ו) שפירש בד' הרמב"ם דהרואה אחר העושה עבירה בממונו ויכול למונעו ואינו מונעו מכך הרי הוא עובר על לפני עיור אע"פ שהוא בשוא"ת, כגון הרואה אדם הנוטע כלאים בגינתו שלא מדעתו, הואיל ובידו למנוע ממנו את העבירה הרי זה כמזמין לו את העבירה בתרי עברי דנהרא, וכתב הפמ"ג (סי' תמ"ד א"א סק"ז) דלד' המל"מ מי ששכח לבער את חמצו ויש מומר שבא לאוכלו, עליו למונעו מכך מדין לפני עיור, וכן מבואר בחידושו הנודע של המהר"ל דיסקין (קונ"א סי' ה' אות קמ"ד) דאסור למסור נפש על שאר עבירות (מלבד ג' עבירות חמורות) משום לפני עיור שמכשיל את העכו"ם בהריגתו, ואע"פ שהוא בשוא"ת מ"מ כיון שיכול למונעו מכך ע"י שיעשה את העבירה הרי הוא עובר בלפני עיור. וע"ע בחזו"א (תשובות וכתבים זרעים סי' כ"ג ס"ק יא-יג) ודרך אמונה (פ"א מכלאים בציון ההלכה ס"ק ק"ג) שהביאו ראה לד' המל"מ מהגמ' (ב"מ צ:). וא"כ לפ"ד המל"מ י"ל דמותר למלצר להוריד את הסיר מהאש מדין כפיה על לאו דלפני עיור. [ואין לומר דלא הוי תרי עברי דנהרא, שהרי גם אם יתן לו בעה"ב רשות להוריד את הסיר, אין הכרח שהמלצר יעשה זאת, זה אינו, דהא בעה"ב בעצמו יכול להוריד את הסיר, וא"כ האיסור תלוי רק בו, והוי תרי עברי דנהרא]. אך נראה דזה תלוי ביסוד ד' המל"מ, דמצאנו בזה ב' דרכים באחרונים [והרחיב בזה באר היטב בספר הרימו מכשול סי' י"ג, וכל המ"מ דלהלן הובאו שם];

א] החזו"א (שם) ביאר ד'אין חילוק בלפני עיור אם הוא בדיבור או ברמז או בשתיקה המשמשת לרמז הסכמה, וישראל שבא לבית ישראל מכירו ונוטל טריפה ואוכלו ובעה"ב שותק ואילו אמר לו בעה"ב שאינו נותן לו רשות היה פורש, האי שתיקה הוי מושיט כוס יין לנזיר, שהרי קאי בתרי עברי דנהרא, דאילו לא נתן לו רשות לא היה נוטל, אף שלא עבד מעשה אלא שתק ושתיקה כרשות' עכ"ל. ולפ"ז רק אם הנכשל עושה זאת בפני בעה"ב ובממונו עובר בעה"ב בלפני עיור, דנחשב שעושה את העבירה ע"פ הבעה"ב. ולפ"ז בניד"ד שכבר עשה את מעשה העבירה של הנחת התבשיל על האש, והנידון הוא על הורדת התבשיל מהאש, הרי אינו מזמין לו את העבירה ואינו עושה את העבירה ע"פ הבעה"ב, אלא בעה"ב רק מונעו מתיקון האיסור בשוא"ת, וזה אינו בכלל איסור לפני עיור.

ב] אולם הפמ"ג (א"א סי' תמ"ג סק"ה) כתב דישראל שהיה בידו חמצו של חברו בפקדון והגיע ערב פסח חייב הנפקד לבערו ואם אינו מבערו הרי הוא עובר על לפני עיור לפ"ד המל"מ, לפי שמכשיל את המפקיד בלאו דבל יראה. ומבואר דנקט דיש איסור לפני עיור כשיכול למונע את האיסור אע"פ שאי"ז בפניו של הנכשל וגם לא בממונו של המכשיל, ובע"כ דכלל הוא דכל שיכול למונע את האיסור עובר בלפני עיור (ועמדו בזה המהרש"ם והשד"ח, הביאם בספר הרימו מכשול שם). וכן מבואר בשו"ת מהרשד"ם (י"ד סי' מ"ז) ושו"ת זרע אמת (ח"ב סי' י"ט) דהרואה אחד ששוחט שלא כדין ושחיתתו נבילה והוא שותק ומניח לו להאכיל אחרים הרי הוא עובר בלפני עיור. וכ"כ הנצי"ב (העמק שאלה צ"ט סק"ב) דדברי הרמב"ם הנ"ל בכלאים לא מיירי רק בממונו, אלא כל היכא שבידו למנוע אחר מליטע כלאים בשדהו הרי זה עובר בלפני עיור. וביאור הדבר כתב בספר מצבת משה (מ"ק ה). דלפני עיור לא תתן מכשול' מתפרש גם כשהמכשול כבר מונח לפני העיור, דאסור לו להניח ולעזוב את המכשול לפני, כלשון הכתוב וימאן אדום נתון את ישראל עבור בגבולו' וכתב התרגום 'וסריב אדומאה שבק', והיינו שמיאן להניחם ולעזבם שיעברו בגבולו. [ולדרך זו נמצא דהחילוק בין איסור לפני עיור לדין אפרושי מאיסורא הוא רק לגבי תרי עברי דנהרא, דאם אין בידו למנוע את חברו לגמרי מלעשות את האיסור אלא רק למחות בו או להוכיחו על כך לא הוי תרי עברי דנהרא ולכן אין בזה כי אם חובת אפרושי מאיסורא]. ולדרך זו מסתבר דגם בניד"ד שכבר עשה את מעשה העבירה, כל שיכול למנוע את התוצאה של העבירה הרי זה בכלל לאו דלפני עיור.

שלמה (תנינא סוסי" כ"ד ד"ה ולענין זה) וארחות שבת (ח"ג עמ' ל"ד), ועי' שו"ת מגדנות אליהו (ח"ב סי' ק"ג) שהביא דברי האחרונים בזה.

⁴ ויש שכתבו דד' המהר"ל דיסקין (קונ"א סי' ה' אות קמ"ה) דא"צ להוציא ממון כלל כדי להנצל מאיסור לפני עיור, אך מראיותיו שם נראה דאין כוונתו לזה, אלא כוונתו דמי שכופה את חברו ליתן לו דבר איסור ואם לאו יטול ממנו את ממונו, אינו מחויב למסור את ממונו, ובספר הרימו מכשול סי' י' האריך בזה וביאר דבריו בכמה אופנים, והביא כן בשם הגר"א גנחובסקי זצ"ל, ועכ"פ באופן שהפסד הממון לא בא מחמת כפיית הנכשל מודה המהר"ל דיסקין דצריך להוציא ממון כדי שלא להכשל בלאו דלפני עיור.

ישלם לו על הפסד הצ'ולנט, מ"מ הצער ועגמת נפש של חסרון הצ'ולנט בשבת שבע ברכות שקול כהפסד ממון ואינו מחויב להפסיד בשביל זה.

אך יש לדון סברא חדשה בזה, דשמא רק להפסיד ממון אחר אינו מחויב, אבל כאן ההפסד הוא מזה שאינו יכול להשתמש בעצם המעשה איסור של חברו, וא"כ י"ל דזה ודאי הוא מחויב להפסיד, דזהו גופא החיוב של אפרושי מאיסורא, שלא ייעשה האיסור גם אם הוא מפסיד מזה שלא יהא לו את תוצאת האיסור, וזכר לדבר מה שאסרו חז"ל מעשה שבת גם אם אחד עשה מלאכה בשל חברו שלא מדעתו ולא אמרו דאין ראוי שיפסיד בעה"ב ממעשה איסור של חברו.³ [ואף שהסיר היה על האש מקודם והמלצר הוא שהורידו מהאש והחזירו על האש (הגדולה), פשוט דאינו מועיל כלום, דסו"ס לאחר שהוריד את הסיר מהאש הקטנה הפסיד בעה"ב את הצ'ולנט, וכעת הוא רוצה להרויח את השימוש בצ'ולנט ע"י מעשה החילול שבת של הנחת הצ'ולנט ע"ג האש].

אולם יש לדון בזה, שהרי חלק גדול מהצ'ולנט מבושל כל צרכו, וחלק זה הוא מפסיד אע"פ שלא נעשה בו שום איסור. אכן נראה מסברא דכיון שבפועל א"א לחלק ביניהם, וא"א לזה בלי זה, נמצא דגם החלק המבושל כל צרכו אין לו אפשרות ליהנות ממנו בלי מעשה של חילול שבת בבישול של החלק שאינו מבושל כ"צ, ולכן לא שייך בזה יסוד הרמ"א הנ"ל דא"צ להפסיד משלו בשביל אפרושי מאיסורא, וצ"ע בכ"ז. [וע"ע להלן אות י"ד].

כפיה על אפרושי מאיסורא

ב. אם כנים דברינו דיש לבעה"ב חיוב של אפרושי מאיסורא, יש לדון אם המלצר או כל אדם אחר יכול להוריד מחמת כן את הסיר מהאש נגד דעת בעה"ב מדין כופין על המצוות, דכיון שבעה"ב מצווה ליתן רשות להוריד את הסיר מדין אפרושי מאיסורא, י"ל דיכולים להוריד את הסיר מדין כפיה של בעה"ב על מצוה זו של אפרושי מאיסורא. אכן נראה דזה תלוי בב' פרטים;

א] נחלקו הראשונים והאחרונים אם דין כפיה על המצוות נמסר לכל אדם או רק לבי"ד (עי' קצות ונתיבות סי' ג' סק"א ומנ"ח מצוה ח' אות י'), ואמנם דין כפיה לאפרושי מאיסורא נמסר לכל אדם (כמבואר בשו"ע חו"מ סי' תכ"א ס"ג), מ"מ חובת אפרושי מאיסורא של בעה"ב לכאורה נראה דדינה כמצוה ולא כאיסור.

ב] נחלקו האחרונים אם יש דין כפיה על חיוב ערבות במצוות, כגון אם יש דין כפיה על אדם להשאיל מגילה לחבירו כדי שיוכל לקיים מצות קריאת המגילה, או דאין דין כפיה כי אם על גוף המצוות ולא על חיוב ערבות שאינו אלא משמרת וסייג לתורה, (עי' שו"ת מחזה אברהם (סי' קל"ט) עיר מבצר (סי' ל"ד) מהר"ם שיק (א"ח סי' שכ"ב) והובא בשו"ת מהרש"ם (ח"ח סי' צ"ו) וע"ע חת"ס (גיטין מא:)) והארכנו בזה במק"א, ומצאנו בספר תיבת גומא לפמ"ג (חקירה ד') שנסתפק אם יש דין כפיה במכות על מצות תוכחה כיון דלא הוי אלא דיבור בעלמא, וא"כ ה"ה בניד"ד, אמנם בחידושי הר"ן (חולין קלב:) ומנ"ח (מצוה ח' אות י') מבואר דיש דין כפיה על לאו דלפני עיור, וא"כ י"ל דה"ה על חיוב אפרושי מאיסורא.

לפני עיור בשוא"ת

ג. אף אם נימא דאין בעה"ב מחויב ליתן רשות להוריד את הסיר מדין אפרושי מאיסורא מחמת ההפסד שבדבר, יש לדון דשמא מחויב בכך משום לאו דלפני עיור, דעל לאו דלפני עיור צריך להפסיד כל ממונו כשאר לאוין (כ"כ החתן סופר שער המקנה ח"ב סי' כ"ח אות כ"ח, שד"ח מערכת ו' כלל כ"ו אות כ"ה, חזו"א דמאי סי' ז' סק"ו) או עכ"פ חומש ממונו (להדעות דלאו שאין בו מעשה א"צ להוציא כל ממונו, עי' שו"ת בית שערין י"ד ח"א סי' י"ז ושו"ת בית יצחק אה"ז ח"א סי' י"ד סק"ג).⁴

ומה שהביא את הפמ"ג להסתפק בכך הוא לשון הרמ"א שם מ"מ בדבר שיש חשש סכנה א"צ להוציא ממונו על זה, אולם כבר העירו דלשון זה אין לה מובן, אלא שנשמטו כמה תיבות והם מופיעים בדפוסים ישנים. מ"מ בדבר שיש חשש סכנה א"צ למחות וא"צ להוציא ממונו על זה. וכ"כ הפ"ת שם דמדברי הרמ"א סי' של"ד והלבוש מבואר דבכל גווני א"צ להוציא ממון.

³ ויש מהאחרונים שכתבו לחדש דכיון דאיסור מעשה שבת הוא משום קנס, לא קנסו את בעה"ב, אבל גם לדבריהם היינו רק אם אין לבעה"ב תועלת במעשיו, אבל אם יש לו תועלת מהחילול שבת כו"ע מודו דגם הוא בכלל האיסור לא ליהנות מחילול שבת של חברו, עי' מנחת

אלא מציל עצמו מהפסד, דאדרבא הוא נותן לפניו מכשול כדי להציל עצמו מהפסד ע"י המכשול, ופשוט.

להתיר מדין ספיקא דמתעסק

ד. נראה פשוט דהמצר נחשב מתעסק, דהא לא ידע שהצ'ולנט אינו מבושל כל צרכו ונתכוין לחמם את הצ'ולנט ולא לבשלו, ודמי לנתכוין לחתוך את התלוש ונמצא מחובר דהוי מתעסק, (וכ"כ בספר ארחות שבת פ"ה הערה ק"ד). וידוע שנחלקו האחרונים אם מתעסק יש בו איסור דאו' (אלא שפטור מחטאת) או רק איסור דרבנן, (בשו"ת רעק"א סי' ח' חידש דהוי איסור דאו', ודין מתעסק אינו אלא פטור מקרבן חטאת, אולם ד' האגלי טל (קוצר כ"ד י"ב) והרבה אחרונים דהוי איסור דרבנן, ועי' בדברי הגר"א שם שכתב לחלק לגבי שבת דבאופן דלא הוי מלאכת מחשבת אין בזה איסור דאו' גם לדבריו אלא רק איסור דרבנן, כגון נתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר, אולם בנתכוין לחתוך תלוש ונמצא שהוא מחובר אין חסרון במלאכת מחשבת לפי שנתקיימה מחשבתו ולכן יש בזה איסור דאו' כמו במתעסק בכה"ת כולה ע"ש בדבריו, ולפ"ז בניד"ד הוי איסור דאו' לד' הגר"א).

והנה בניד"ד הלא נודע לו עתה קודם שנתבשל שאינו מבושל כל צרכו, ונמצא דלגבי מה שהוא נמנע מלהוריד את הסיר מהאש אינו בגדר מתעסק, וא"כ יש לדון דהוי איסור דאו' לכר"ע, וכדמצינו בגמ' (שבת ד.) דאם הדביק פת בתנור בשוגג ואח"כ נודע לו קודם שנאפה אינו נחשב שוגג לחיוב חטאת, וע"ש בתוס' הרא"ש שביאר הטעם מפני שאיסורו חמור טפי משוגג ולא סגי ליה בחטאת⁵. אולם נראה פשוט דלענין מתעסק הכל תלוי במעשה הראשון, והוא ע"פ מה שהעלו האחרונים בגדר פטור מתעסק, דיסוד הפטור אינו מענין שגגה (דהוי שגגה גדולה יותר), אלא החסרון הוא בהתייחסות המעשה אליו, דהוי כנעשה מאליו (עי' בהערה⁶), ולפ"ז פשוט דתלוי במעשה הראשון. (וכ"כ בחידושי מרן הגר"ד לנדו שליט"א (שבת עמ' רכ"א)).

אמנם פשוט דדין אפרושי מאיסורא קיים גם במתעסק בין אם הוי איסור דאו' או איסור דרבנן, וכ"כ בשו"ת משנת רבי אהרן (סוסי"ד), וכתב דלהסוברים דהוי איסור דרבנן מוכח כן, דהא האדם בעצמו אינו יודע מהאיסור ומה שייך לומר דאסור לו מדרבנן, ובע"כ המכוון הוא לגבי חבירו, דכיון דיש בזה איסור דרבנן מחויב חבירו להפרישו. [ובחידושי הגר"ל (שם) כתב ליישב באופ"א, דנפ"מ בהניח קדרה על האש ואח"כ נודע לו שחייב מדרבנן להורידה מהאש כמו שנתבאר מקודם, וכן כל כיו"ב בזרק חץ שיכול להחזירו ונודע לו קודם שפגע החץ]. ובשו"ת רעק"א (סי' ח') ביאר בזה הא דמבואר בשו"ע (י"ד סי' ש"ג) דהלושב כלאים במתעסק חייבים להודיעו, דהיינו משום חיוב אפרושי מאיסורא אע"פ שהוא מתעסק, וכן הוכיחו האחרונים מהשו"ע (י"ד סי' שע"ב ס"א) דכהן הישן באהל המת ומת עמו באהל צריך להקיצו כדי שיצא, (וע"ש בפתחי תשובה דדין זה הוא אף אם נכנס לשם הכהן כשהשני היה חי ואח"כ מת פתאום), עי' עולת שלמה (כריתות יט:): שו"ת הגר"ש איגר (כתבים סי' כ') ועוד. [ויש עוד ראיות לזה, הובאו בספר ארחות שבת (פ"ל הערה ל"ה), וע"ע במשנ"ב (סי' צ' סק"פ) דאם תינוק טינף צואה בביהכ"ס באמצע התפילה מותר להפסיק בדיבור כדי להציל את המתפללים מאיסור דאורייתא, ולכא' הם מתעסק ואע"כ מבואר דעוברים איסור דאו' ולכן יש חיוב להפרישם מהאיסור, וזה כד' הגר"א].

אמנם רבים מהאחרונים נקטו דמתעסק אין בו איסור כלל ואפי'

עד שלא נתבשל לא נעשתה העבירה כלל.

⁶ עי' או"ש (פ"א משבת) דטעם פטור מתעסק הוא משום שהוא קרוב לאונס, וכן מבואר במגן אבות (עמ' 82) ובתפארת ירושלים על המשניות (ספ"ט דשבת), וכ"ה ל' הביה"ל (סי' שט"ז ס"ה ד"ה חייב) דנתכוין להגביה תלוש ונמצא מחובר פטור משום 'דאנוס הוא'. אולם בקובץ שיעורים (ח"ב סי' כ"ג) ואתוון דאורייתא (סי' כ"ד) ועוד אחרונים כתבו דיסוד פטור מתעסק הוא חסרון בהתייחסות המעשה וחשיב כנעשה מאליו כיון שמעשה האיסור נעשה בלא דעת, וכן מוכח מהא דמצאנו ענין מתעסק לגבי מצוות, עי' רש"י ור"ן (ר"ה כח). דבאכילת מצה א"צ כוונה גם למ"ד מצות צריכות כוונה כמו שמצאנו דמתעסק בחלבים ועריות חייב, ובאבי עזרי (פ"א מאיסור"ב) הוכיח מדברי הרמב"ם דשייך פטור מתעסק גם במזיד כגון שאכל דרך שחוק ולא נתכוין לאכילה, ובמשנ"ב בכמה דוכתי (סי' שט"ז ס"ז וסי' ש"ט ס"ג בביה"ל ד"ה לאכול ועוד) ביאר דעת הרמב"ם שהתיר צידת נחש שלא ישכנו דהטעם משום דחשיב מתעסק, והיינו כנ"ל דשם מתעסק הוא כל היכא שאין דעתו למעשה, ועי' ספר נתיבות שלום (שבת סי' ט"ז) שהאריך בזה.

עוד יש לדון דגם לד' החזו"א יש מקום לומר דיש בזה לאו דלפני עיור, והוא לפ"מ שידוע לחקור אם החיוב להוריד את התבשיל מהאש קודם שיתבשל הוא חיוב כללי להציל עצמו מן העבירה, או דזהו חלק מגוף איסורא דבישול שמשאיר את הסיר על האש עד שיתבשל, ויש בזה ראיות רבות מדברי האחרונים לכאן ולכאן. [והנה לפ"ד הרש"ש (שבת עג.) ודעימיה דהמניח תבשיל על האש סמוך למוצ"ש ונתבשל במוצ"ש חייב בע"כ ס"ל כצד הא', והחקירה היא לפ"ד רוב האחרונים דס"ל דרק אם נתבשל בשבת חייב].

ונזכיר ראיה אחת בענין זה, דהנה מבואר בירושלמי (פ"ק דשבת ה"י לפי קרבן העדה שם) דאם התרו בו אחר ההנחה שישלך את התבשיל מהאש קודם שיתבשל חייב סקילה, וכן מבואר בריטב"א (שבת ד.), וכן משמע לפו"ר מדברי התוס' (שם ד"ה קודם) לפי המהר"ם, והנה פשוט דלא מהני התראה אחר גמר העבירה, כגון מי שעבר על הנדר והתרו בו שישאל עליו פשוט דלא הוי התראה ואינו לוקה, ובע"כ דהשארית התבשיל על האש היא חלק מגוף האיסור, [והנה מבואר בגמ' (יומא ע"ד): דלא משכח"ל אזהרת מלאכה בשבת דחייב לעשות מעשה בק"ע, והקשה הרש"ש שם דמשכח"ל בהניח קדירה על האש דחייב להורידה בק"ע, ובהערות הגרי"ש א שם תמה עליו דאי"ז מאזהרת שבת כלל אלא היכ"ת בעלמא להנצל מעבירה, ובספר מנחת אברהם שם כתב דלפ"ד הירושלמי הנ"ל עולה כד' הרש"ש דזהו חלק מגוף איסורא דמלאכת שבת, וע"ש מש"כ ליישב קושיית הרש"ש באופ"א. ועי' ספר מנחת השבת (הוצאה עמ' נ"ו) וספר משנת המועדים (ימים נוראים עמ' ס') מש"כ לדון בזה]. ולפ"ז י"ל דשייך בזה לאו דלפני עיור גם לד' החזו"א, דהשארית התבשיל על האש נעשית ע"פ בעה"ב שמשכים לכך.

אולם הגאון רבי נחום נבנצל שליט"א אמר דשמה לא שייך איסור לפני עיור בניד"ד, מפני שבלא"ה אסור למלצר להוריד את התבשיל מהאש מחמת שמזיק לבעה"ב בכך, וא"כ אינו נחשב שמכשילו, עכ"ד. ויש לפקפק בזה, דהא ד' הרבה מהאחרונים דאיסור לפני עיור הוא גם במכשיל את חבירו לעבור עבירה באונס, וא"כ אע"פ שאסור למלצר להוריד את התבשיל מהאש מצד איסור מזיק, מ"מ הרי הוא חייב להוריד מצד איסור בישול אלא שהוא אנוס בכך (עכ"פ לפי הצד בחקירה הנ"ל דהחיוב להוריד מהאש הוא חלק מגוף איסורא דבישול), ובעה"ב מכשיל אותו באונס זה. וגם בגוף דבריו יש לדון, דהוי גלגל החוזר, דהא י"ל דהמצר יכול להוריד את התבשיל מהאש, ובעה"ב מחויב ליתן לו רשות לכך כדי שלא יעבור על לפני עיור וממילא אין למלצר איסור מזיק בהורדת התבשיל מהאש, ועי' היטב. והסכים לזה הגר"נ שליט"א דיש לדון דהוי גלגל החוזר.

והנה בספר הרימו מכשול (שם אות ט"ו) הקשה ע"ד המל"מ מהא דמבואר ברמ"א דא"צ להוציא ממון לאפרושי מאיסורא, והלא לפ"ד המל"מ בד"כ יש בזה גם לפני עיור וצריך להוציא כל ממנו על לאו דלפני עיור. [ויש להשיב דהרמ"א איירי במצות תוכחה דבזה בד"כ לא שייך לפני עיור, כי אי"ז תרי עברי דנהרא מאחר ואין בכוחו למנוע את האיסור כי אם רק להוכיחו ולגועור בו]. וכתב ליישב דשמה כל דינו של המל"מ הוא רק כשאין לו הפסד כלשהו, אבל אם יש לו הפסד כלשהו אם ימנע את השני מלעבור את העבירה, אינו עובר בלפני עיור, כי אי"ז נחשב שנותן לפניו מכשול אלא הוא מציל עצמו מהפסד. ולפ"ז י"ל דגם בניד"ד אינו עובר על לפני עיור מפני שיש לו הפסד אם יוריד את הצ'ולנט מהאש. אבל מסתבר דבניד"ד בודאי לא שייך לומר כן, כי א"א לומר שאינו נותן לפניו מכשול

⁵ אמנם דברי תוס' הרא"ש צ"ב טובא, דהא אינו יכול לרדות את הפת משום איסור רדיה, וא"כ למה נחשב איסור חמור יותר. ואשר מבואר בזה דעצם ידיעת האיסור בשעת העבירה גורם חומרא טפי בעבירה, וצ"ב. וביותר צ"ע לפי המבואר בתוס' ותוס' הרא"ש שם דאף אם הדביק במזיד פטור מסקילה מפני שנחשב אנוס על הרדיה, וא"כ אדרבא איסורו קל יותר משוגג, שהרי הוא נידון כאנוס כשנודע לו הדבר, וצ"ע. [ובפ"י רבינו פרחיה שם (בקובץ שיטות קמאי) מבואר דלא כתוס' הרא"ש, דרק אם התירו לו לרדותה אינו חייב חטאת, והיינו משום שהוא מזיד בכך שאינו רודה את הפת. ויתכן דאם התרו בו שיידה את הפת חייב סקילה אע"פ שבשעה שהדביק את הפת היה שוגג (לד' הירושלמי שהבאנו לעיל דמהני התראה לאחר המעשה קודם שנאפה).

ועי' ביה"ל (סי' שט"ז ס"ה) שכתב דאם ישב על הפתח ולא ידע שצבי בתוכו פטור משום מתעסק, ואף אם אח"כ נודע לו שיש שם צבי מותר לו לישב ולשמור עד שתחשך מפני שקדמה צידה למחשבה. אבל אי"ז שייך לניד"ד, דשם נגמר האיסור לאלתר, ואח"כ הוא רק שומר את הצידה ואין בזה איסור, [וראיה לדבר, דאם היה בזה איסור הרי גם במתעסק יש עכ"פ איסור דרבנן ולמה מותר לכתחילה], משא"כ בניד"ד

להוסיף דיסוד מחודש זה דחזרה יכולה להתיר ביטול דאו' מצאנו גם בדרישה (סי' ש"ח סק"ד), והובא ממרן הגר"ל שליט"א (בגליון אהלי שבת 2) דכן מוכח בשיטת האו"ז (סי' ס"ב), וכן דברי רש"י (שבת יח: ד"ה גיגית) יש לבאר עפ"ז.

אנוס ע"י בעה"ב

ה. יש לדון מטעם אחר דאין בעה"ב מחויב ליתן רשות להוריד את הסיר מדין אפרושי מאיסורא או לפני עיור, ע"פ מה שכתבו התוס' (שבת ד.) דמי שהדביק פת בתנור וחפץ לרדותו קודם שיאפה וחכמים אוסרים לו לרדות הרי זה נחשב כאנוס אע"פ שהניח את הפת בתחילה במזיד, וז"ל ספר ההשלמה שם 'אין בו לא חיוב סקילה ולא חיוב כרת, שהרי נחם על חטאו ונא לפנינו להתיר לרדות קודם שיקרמו פניה שלא יגמר החטא', וכע"ז במאירי שם, וכתב השפת אמת שם דלפ"ז ה"ה אם הוא אנוס ע"י חבירו ולא ע"י תקנ"ח דינו כאנוס, וא"כ י"ל דכיון דזכותו של בעה"ב לעכבו מצד דיני חו"מ הרי הוא נחשב כאנוס, ולד' כמה אחרונים אין באנוס חיוב אפרושי מאיסורא וכן איסור לפני עיור (עי' בהערה).

אמנם האחרונים תמהו על סברת התוס' דחשיב אנוס, וכי מי שיזרוק חץ יהא פטור כי הוא אנוס שאינו יכול להשיבו, ובאור שמח (פ"כ מסנהדרין) צידד דסברת התוס' שם היא רק כשהדביק פת בתנור במזיד, דבאותה שעה שהיה מזיד לא היה שומע בקול חכמים ולכן יכול היה לרדות את הפת, ורק כשחזר בתשובה והחליט לשמוע בקול חכמים נעשה אנוס, אבל אם הדביק פת בתנור בשוגג לא נחשב אנוס, כי האנוס היה כבר מעיקרא והו"ל כזרוק חץ ואינו יכול להחזירו דלא חשיב אנוס, וכע"ז כתב החלקת יואב (קונטרס אנוס ענף ג') דרק אם בתחילה היה סבור שיכול לרדות חשיב אנוס אבל אם מתחילה ידע שאינו יכול לרדות לא חשיב אנוס. וא"כ י"ל דבניד"ד הו"ל אנוס דמעיקרא ולא חשיב אנוס, דהא מיד כשהניח ע"ג האש ידע דלא מצי לסלקו כי בעה"ב אינו מסכים לכך.

גם יעוי' היטב בתוס' ישנים שם, ולת"י הב' ידידה עולה דלמסקנת הגמ' שם לא חשיב אנוס בכה"ג (ועמד בזה השפת אמת שם).

אם יש חיוב למעט בביטול לאחר שהגיע למאב"ד

ו. דנו חכמי זמנינו בדבר החדש, מי שהניח קדירה על האש בשבת בשוגג ונזכר לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, האם מדאו' חייב להורידו מהאש לאלתר לפ"ד הרמב"ם והשו"ע דיש ביטול אחר ביטול עד שיתבשל כל צרכו, או דאינו חייב להורידו מהאש כי אין בזה תוספת איסור כלל, דרק אם לאחר שנתבשל כמאב"ד הורידו מהאש והחזירו ע"ג האש עובר באיסור נוסף וחייב ב' חטאות, כי היו כאן ב' מעשי ביטול נפרדים, אבל אם הניח רק פעם אחת ע"ג האש, י"ל דאין נפ"מ אם נתבשל כמאב"ד או נתבשל כל צרכו, דנחשב הכל מעשה ביטול אחד, ואין חיוב לצמצם את הביטול.

וכן יש להסתפק במי שצריך לבשל חתיכת בשר בשבת לחולה שיש בו סכנה, ויש לפניו חתיכה שאינה מבושלת כלל וחתיכה המבושלת כמאב"ד, האם לפ"ד הרמב"ם דעובר בשניהם על איסור ביטול יכול לבשל איהו מהם שירצה, או חייב מדין הקל הקל תחילה לבשל את השני כדי לצמצם בביטול. [והנה לדינא בודאי יש לבשל את השני משום ד' החולקים על הרמב"ם וס"ל דאין בזה כלל איסור דאו', אבל יש להסתפק גם לדינא באופן שב' החתיכות

על לאו דלפני עור כיון שהיא אנוסה. וכע"ז בפמ"ג (סי' רס"ו סק"ו), הובא בביה"ל (יש סי' רס"ו) דמותר להניח מעות בשבת על חמור של חבירו ולא שייך בזה איסור לפני עיור כי חבירו אינו יודע ואנוס הוא, (אמנם בספר אוצר לפני עיור סי' י"ג והרימו מכשול סי' כ"ו אות ה' האריכו לחלק בזה בין איסור שבייתת בהמתו לשאר איסורים). ובקובץ שעורים (ח"ב שב שמעתא סי' י"ג) כתב לחלק בזה בין אפרושי מאיסור לאיסור לפני עיור, דמי שסומך על חזקת היתר או על עדים וחבירו יודע האמת שהדבר אסור אינו מצווה לאפרושי מאיסורא, אבל אסור לו להאכילו בידים משום לפני עיור.

אולם רבים מהאחרונים נקטו דיש איסור לפני עיור וגם אפרושי מאיסורא באנוס, והוכיחו כן מהראיות שהבאנו לעיל לגבי מתעסק, מהא דצריך להודיע למי שלבוש כלאים וכן להקיץ את הכהן כשיש מת עמו באהל. אך בשו"ת עמק שאלה שם כתב דאי"ז ראייה כלל, כי בב' דינים אלו לא חשיב אנוס אלא שוגג, ואכמ"ל, ועי' בספר אוצר לפני עיור שם שהאריך בזה.

איסור דרבנן, ומשום כך נקטו דאין חיוב אפרושי מאיסורא על מתעסק, ודחו הראיות הנ"ל מכלאים וטומאה, דשם אין פטור מתעסק, דלגבי כלאים י"ל דהו"ל כמתעסק בחלבים ועריות (וכ"כ הגרע"א שם דיש מקום לדחות כן), ולגבי טומאה י"ל דאין פטור מתעסק אלא באיסור התלוי במעשה (חלקת יואב אר"ח סי' ז' ד"ה ולענ"ד), ואכמ"ל, וכן מטו בשם הגר"ח מבריסק שבא לפניו אחד לבקש תיקון וכפרה על כך שהוציא חפץ בכיסו לרה"ר בשבת ולא ידע מזה, והשיב לו שעל עצם ההוצאה אינו צריך כפרה דהו"ל מתעסק, אבל הוא צריך כפרה על שעבר על מה שאמרו חז"ל דחייב אדם למשמש בכיסו שמא ישכח ויצא [והיינו דס"ל דהחשש הוא שמא ישכח שהוא שבת ויצא אבל ידע שהחפץ בכיסו ולא הוי מתעסק], ועי' ספר נשמת שבת (ח"ג א' סי' ט') שהביא כל דעות האחרונים בזה.

יסוד האחרונים דבכללי הספיקות דנים

על הדאו' בפנ"ע ועל הדרבנן בפנ"ע

ומעתה יש לדון דאין חיוב כלל להוריד את הסיר מהאש בניד"ד מדין ס"ס, ספק אם יש איסור ביטול לאחר שנתבשל כמאב"ד, וספק אם יש איסור במתעסק, ואפי' אם נחליט כד' הגרע"א ודעימיה דבודאי יש איסור במתעסק מדאו' או מדרבנן, יש מקום להתיר, דהא מבואר בב"י וד"מ (יר"ד סי' פ"ג) וכללי ס"ס להפ"ח והש"ך (סוסי"ק ק"י סקט"ז) לענין דגים שספק אם נמלחו עם ציר דגים טמאים שיש עליהם ספק אם אסורים מדאו' או מדרבנן, וכתבו הפוסקים דמותר לאכול הדגים, דכלפי האיסור דאו' יש כאן ס"ס שמא הציר מותר מדאו' ואת"ל שהוא אסור שמא לא נמלחו בהם הדגים, וכלפי האיסור דרבנן סגי בספק אחד להתיר שמא לא נמלחו, והיינו שיסודו לן האחרונים דדנים על הדאו' בפנ"ע ועל הדרבנן בפנ"ע, וסיים הש"ך שהוא פשוט. ועפ"ז כתבו האחרונים (ברכ"י פמ"ג והגרע"א, הובאו במשנ"ב סי' קפ"ו) דאשה שספק בירכה ברהמ"ז אינה חוזרת לברך, לפי שאשה הוי ספק בגמ' (ברכות כ:): אם חייבת בברהמ"ז מדאו' או מדרבנן, ועל כן אמרין כנ"ל, דלגבי החיוב דאו' יש לה ס"ס לפטור, ולגבי הדרבנן יש ספק אחד וספק דרבנן לקולא. וא"כ ה"ה בניד"ד י"ל דלגבי האיסור דאו' יש כאן ס"ס, ספק איסור ביטול (פלוגתת הראשונים), וספק איסור דאו' במתעסק (פלוגתת הגרע"א והנתיבות), ולגבי איסור דרבנן יש ספק אחד וספיקא דרבנן לקולא. [ועי' שעה"צ (סי' ש"ח ס"ק ס"ג) להתיר מדין ס"ס לבשל תבשיל שנתבשל כבר כמאב"ד כשיש ספק נוסף, אולם בדברי הרמ"א (סוסי"ר נ"ט) משמע דאסור לבשל קדירה שספק מבושלת כל צרכה, ולא התיר מדין ס"ס, ואפי' ע"י עכו"ם, וצ"ת].

והנה לגבי המלצר בעצמו צ"ע אם אפשר להקל בזה, אך עכ"פ י"ל דדי בזה כדי להקל בחיוב של אפרושי מאיסורא או לפני עיור, או עכ"פ שלא יוכל המלצר לכפות את בעה"ב על כך מדין אפרושי מאיסורא או לפני עיור.

להתיר ביטול דאורייתא ע"י חזרה

[יש להוסיף עוד דבר חדש בענין זה שכתב בספר הלכות שבת בשבת (ח"א עמ' תפ"ו) דיש מקום לומר דגם לד' הרמב"ם חזרה על האש מותרת בתבשיל המבושל כמאב"ד (ודלא כד' הב"י והרמ"א בשיטת הרמב"ם), והאריך להוכיח כן בספרו משמרת מועד (שבת לז:), וכתב דלפ"ז עולה דאם העביר מאש קטנה לאש גדולה א"צ להוריד את הסיר מהאש בדיעבד, אך למעשה כתב בודאי אין לזוז מהכרעת הב"י והרמ"א, אבל יש בזה נפ"מ לענין דיעבד, עכ"ד. ויש

⁷ ידועים דברי הש"ך (יר"ד סי' ק"י סוף כללי ס"ס) שכתב 'דיני ס"ס עמוקים ורחבים מני ים וכו' וגם בדבר קל ודק יש להפריש בין זה לזה, ע"כ אין לנו עכשיו לבדות שום ס"ס או ספק דרבנן להקל ללמוד דבר מדבר אם לא אותן המפורשים כל אחד במקומו וכו' או הדומה להן ממש או שיש בלא זה צדדים להתיר וכו' דאין לאדם לדון ס"ס או ספיקא דרבנן לקולא מעצמו' עכ"ל. ואם כי האחרונים חלקו עליו, אך בודאי צריך שיקול דעת מרובה במשקל הספיקות כדי להכריע בכגון דא.

⁸ בשו"ת עמק שאלה (אבה"ע סי' פ"ג, לחתנו של הדברי חיים) כתב דא"צ להודיע לבעל שאשתו זינתה כדי לאפרושי מאיסורא באופן שהוא אנוס בדבר, וכ"כ בשו"ת בית יהודה (למהר"י עייאש ח"א יר"ד סי' י"ז) דעבירה באנוס לא חשיבא עבירה כלל ולכן היודע בחבירו שעובר עבירה באנוס א"צ להפרישו, והוכיח כן מהא דמבואר בשו"ע (יר"ד סי' ת"ב ס"ב) דא"צ להודיע לאדם שמת אביו ומותר להזמין לסעודת אירוסין, וכע"ז כתב בגליון מהרש"א שם בשם מהר"ש הלוי דמותר לשמש עם אשתו אם לא נודע לה שמת אביה ואינו עובר על לפני עיור, וכ"כ בשו"ת מחנה חיים (ח"א סי' מ"ו) דכהן שאנס גרושה לא עבר

לבשל לשבת מדאו' הוא רק משום סברת הואיל ואילו מקלעי ליה אורחים חזי להו ביו"ט גופא ע"ש. וקשה דהא לד' הרמב"ם והשו"ע דיש ביטול עד כל צרכו, איך מותר להניחו ע"ג האש, והרי ימשיך להתבשל גם סמוך לשקיעה באופן שלא יהא ראוי לאורחים. [והנה נחלקו האחרונים אם לד' הרמב"ם יש חיוב ביטול נוסף על כל משהו ומשהו שנוסף בביטול לאחר כמאב"ד, או רק אם נתבשל כל צרכו, וכתב הגר"ח ברי"ם שם דקושייתו היא רק אם יש איסור בכל תוספת].⁹ ולפי היסוד הנ"ל נחא, דאין שום תוספת איסור במעשה ביטול אחד אם מוסיף להתבשל יותר ממאב"ד¹⁰.

וכן נסתפק הגרמ"מ לובין שליט"א בדין זה (בגליון אהלי שבת 4), מי שהניח בשוגג על האש תבשיל שאינו מבוטל כלל ונתבשל כמאב"ד אם צריך להורידו מהאש לד' הרמב"ם והשו"ע (מצד איסור ביטול), והגר"א גרבוז שליט"א (שם במדור תשיב משבת) ציין לספר תורת חיים (סי' רנ"ד סק"א) שנקט לדינא דאין היתר לרדות פת מהתנור לאחר שנאפה כמאב"ד, ומשמע דס"ל דאין תוספת איסור מצד המשך הביטול וכנ"ל. [אך אי"ז ראייה מוכרחת מד' התורת חיים, כי ס"ל שם דלא התירו לרדות כי אם במקום ודאי איסור דאו' ולא במקום ספק, ואפיה לאחר שהגיע למאב"ד הלא הוא ספיקא דדינא].

ולפ"ז אמר הגר"נ קופשיץ שליט"א, דאם נקטינן להלכה כב' היסודות הנ"ל (דאין חיוב להוריד מהאש לאחר שנתבשל כמאב"ד, וכן דחיוב ביטול לפ"ד הרמב"ם הוא על כל תוספת כלשהו ולא רק אם נתבשל כל צרכו), נמצא דבניד"ד אם לאחר שהניח המלצר את הסיר על האש הגדולה עבר מעט זמן באופן שיש להניח שניתוסף איזה תוספת בביטול של כל מה שיש בסיר, שוב א"צ להוריד כלל את הקדרה.

אולם באמת במשכנות יעקב (סי' ק"ד) הביא הרבה ראיות דלא כד' הרמב"ם, ואחת מהם מהקושיא הנ"ל דמשמע מהגמ' דאסור לרדותה לאחר שהגיע לשיעור מאב"ד, וכתב 'ואי נימא דכל שמוסיף ביטול חייב הרי יש עוד איסור סקילה במה שנאפה יותר עכ"ל, ומבואר להדיא מדבריו שנקט בפשיטות דלד' הרמב"ם יש חיוב להוריד מהאש, דיש בזה תוספת איסור סקילה. וכן נקט הגרש"ז א' זצ"ל (מנחת שלמה תנינא סי' כ') בפשיטות, וז"ל; 'ונמצא שהמעמיד קדירה ע"ג האש זה ודאי שיש כאן ב' פעמים ביטול, א. עד מאב"ד, ב. עד כל צרכו, ולדברינו כל תיקון ותיקון שבין שני הזמנים הנ"ל חשיב מבשל והמעמיד חייב להזדרז ולהסיר אותו רגע קודם להרויח כל רגע הצלה מאיסור חטאת' עכ"ל, וע"ש מש"כ ליישב עפ"ז. וכן נקטו בפשיטות מרן הגר"ד לנדו שליט"א (חידושי הגר"ד ל שבת עמ' קל"ד) ולהבחיל"ח מו"ר הגר"א גנחובסקי זצ"ל (בגליון אהלי שבת 5 ובגליון פנינים משלחן רבינו תל"ח פ' ואתחנן תשפ"א), ולכן תמה הגר"א גנחובסקי ע"ד התורת חיים הנ"ל וכתב דפשיטא דמותר לרדות פת לאחר שנאפה כמאב"ד, והוסיף דלפ"ד הר"מ קזיס מותר לו לרדות אפי' אם לא יגיע לכל צרכו, כגון שיגיע לכל צרכו רק במוצ"ש (לד' האחרונים דאין איסור במה שנאפה במוצ"ש)¹¹.

משהו ומשהו שנתבשל כמאב"ד עד כל צרכו, וכתב שכן נקטו בפשיטות הגרש"ז א' והגר"ח ברי"ם זצ"ל בדבריהם המובאים לעיל, וכן מבואר בדברי המשכנות יעקב שהבאנו לעיל שכתב 'יש עוד איסור סקילה במה שנאפה יותר', עכת"ד.

והנה בודאי כוונתו באופן שהיו העלמות מחלקות, כלומר דנזכר באמצע הביטול ששבת היום ושוב שכח, אבל עכ"ז דבריו מחודשים עד מאד, דסו"ס היה כאן רק מעשה אחד, ולא היתה העלמה המחלקת בין ב' מעשים, ופשיטא דאין חיוב חטאת רק על מה שלא הוריד את הקדירה מהאש קודם שנתבשלה (אפי' אם מה שנמנע מלהוריד את הקדירה מהאש הוא חלק מהאיסור), וגם לולי דין העלמה המחלקת נראה מסברא דכו"ע מודו דאין כאן אלא ביטול אחד, ולא דמי לנזיר שהיה שותה יין כל היום, דכל רביעית ורביעית ששותה הוא מעשה איסור בפנ"ע, וכן מי שהדליק את האש תחת ב' קדירות, אע"פ שעשה בפועל פעולה אחת מ"מ יש כאן ב' מעשים שנעשו בב"א של ביטול ב' הקדירות, אבל ביטול מרובה של חתיכה אחת שנעשה ע"י מעשה אחד מסתבר דנחשב מעשה איסור אחד בעצמותו, וכל הנידון הנ"ל הוא רק אם יש חיוב לצמצם את הביטול, כיון שהאיסור מתמשך והולך, ומש"כ הגרש"ז א' חייב להזדרז ולהסיר אותו רגע קודם להרויח כל רגע הצלה מאיסור חטאת' אין כוונתו דיש כאן חיוב של ב' חטאות, אלא דכל רגע הוא ממשיך לעבור על ציווי התורה של אותו איסור חטאת, והרי הוא מצווה להמנע מכך, וזהו ג"כ כוונת המשכנ"י הנ"ל.

ושו"ר כדברינו בחידושי מרן הגר"ד לנדו שליט"א (שבת עמ' קל"ד) וז"ל; 'הנה פעולה אחת שמביאה לב' תוצאות יתכן בה ב' חיובים אך לא ב'

מבושלות כבר כמאב"ד, אך האחד קרוב לביטול כל לצרכו ודי לו בביטול מועט, ואילו השני צריך לביטול רב יותר עד שיגיע לכל צרכו].

והנה האבנ"ז (או"ח סי' מ"ח סק"ט וכן באגלי טל זו"ר סק"ח בהג"ה) נקט דמי שצריך להדליק נר בשבת לצורך חולה שיש בו סכנה ויש לו אפשרות להדליק נר קטן או גדול עליו להדליק את הנר הקטן כדי למעט בהבערה, ועוד כתב שם דאם הדליק את הנר וגמר לעשות את צרכי החולה ואינו זקוק עוד לנר, אילו היה מותר לכבות נר בשבת היה חייב לכבותו כדי שלא יעבור איסור על מה שממשיך לדלוק מכח המעשה הראשון. אולם אין להוכיח מזה לניד"ד, דמבואר מדבריו שם דס"ל דאיסור מבעיר אינו על יצירת האש כי אם על מה שדולק והולך, וכל רגע שדולק הוא תוצאה בפנ"ע, והרי זה כמו ב' חתיכות בשר בסיר אחד שהניחו על האש והאחד התבשל והשני עדיין לא נתבשל, דפשיטא שצריך להוריד מהאש כדי שלא תתבשל החתיכה השניה, אבל בחתיכה אחת שהתבשלה ומוסיפה להתבשל י"ל דאין בזה תוספת מלאכה כלל כשנעשה במעשה אחד. [וכע"ז מצאנו בחלקת יואב (סי' י' ד"ה וחוק) שחלק ע"ד האבנ"ז לגבי נר מפני שנקט דאיסור מבעיר הוא יצירת האש בלבד ועל כן אין תוספת איסור במה שממשיך לבעור]. ויש מקום לתלות נידון זה בפלוגתת האחרונים במניח על האש בשבת ונתבשל במוצ"ש אם חייב חטאת, ושורש הפלוגתא אם עיקר המלאכה היא המעשה הנחה ע"ג האש או ההתבשלות. [אולם מרן הגר"ד לנדו שליט"א (חידושי הגר"ד ל שבת עמ' ק"מ) ביאר הפלוגתא באופ"א, וכתב דכו"ע מודו דהחיוב בפועל חל רק בשעה שנתבשל, ואם ימות או ישתטה בשעת גמר הביטול לא יתחייב למפרע ע"ש].

ושמעתי מהגאון רבי נפתלי קופשיץ שליט"א כדמות ראייה לצד הב' מהא דאמרו בגמ' (שבת ד.) 'הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת', ומשמע קצת דאם כבר הגיע לידי חיוב חטאת (דהיינו שנאפה כמאב"ד) לא התירו לו לרדותה אע"פ שממשיך להאפות עד כל צרכו, ובע"כ דאין בזה תוספת איסור. [והנה נחלקו שם הראשונים אם התירו רק כדי לפוטרו מחיוב חטאת וסקילה, או גם באופן שאינו מתחייב בפועל חטאת או סקילה התירו לו לרדותה כדי להצילו מעצם האיסור החמור שחייבים עליו חטאת וסקילה, ולפי צד הא' אין ראייה כלל, דהרי פשיטא דאינו חייב ב' חטאות אם נתבשל כל צרכו, דודאי אין כאן יותר ממעשה אחד של ביטול].

קו' הגר"ח ברי"ם על ביטול ביו"ט הסמוך לשבת

ועפ"ז אמר ליישב קושיא נודעת של הגר"ח ברי"ם זצ"ל (נדפס בקובץ אסיפת חכמים ג' ובספר מרבה חיים שבת סי' כ"ג וביצה סי' א') ע"ד הפמ"ג (סי' רנ"ט מ"ז סק"ג וסי' רנ"ו סק"א) והמשנ"ב (סי' תקכ"ז סק"ג) שכתבו דהמבשל ביו"ט הסמוך לשבת עליו להזהר שיתבשל כמאב"ד מבעו"י כדי שיהא שהות שיוכלו לאוכלו ביו"ט, כי לחד מ"ד ההיתר

⁹ ד' הר"מ קזיס (שבת פ"ג עמ' 77) שיש חיוב על כל מעט תוספת הניכר, אולם באגלי טל (אופה ס"ז) משמע דיש חיוב רק אם נתבשל כל צרכו (ועי' ספר שעורי המלאכות מבשל ח"ב סי' כ"ה אריכות גדולה בענין זה). והגר"ח ברי"ם בספרו מרבה חיים (שבת סי' כ"ג ד"ה והנה לשיטת) כתב דכן משמע מדברי הביה"ל (סי' רנ"ז ס"ד ד"ה גורם), והגר"א גנחובסקי זצ"ל (גליון אהלי שבת 5) כתב שכן מבואר בחזו"א (סי' ל"ז סק"ט) אולם ד' התהלה לדוד דאין איסור אלא אם נתבשל כל צרכו, ומרן הגר"ד לנדו (חידושי הגר"ד ל שבת עמ' ק"ג) כתב דבמשנ"ב (סי' ש"ח סק"ג) מבואר דיש איסור בכל תוספת, אולם עי' ספר שעורי המלאכות (שם) שהאריך בזה.

¹⁰ ויש לדון עוד בקושיא זו מכמה אנפי, והאריכו בזה מרן הגר"ד לנדו שליט"א (שם) קונטרס מעדני כהן (להגר"נ נפתלי קופשיץ שליט"א ח"ב סי' ט"ו) ספר יום טוב כהלכתו (עמ' תקט"ז) ועוד רבים. והגר"א גנחובסקי זצ"ל כתב ליישב בפשיטות (גליון פנינים משלחן רבינו ש"פ פ' נשא תש"פ) דמותר מדין ס"ס, ספיקא דדינא שמה צרכי שבת נעשים ביו"ט וא"צ לסברת הואיל, וספיקא דדינא אם יש ביטול לאחר שנתבשל כמאב"ד.

¹¹ ב' חטאות על מעשה ביטול אחד

והנה הראוני בקובץ אוסף גליונות (264 פ' בהעלותך תשפ"ג) בדברי הגר"ע מדלוב שליט"א שהגדיל לחדש בענין זה, וכתב דנראה פשוט דמי שהניח קדירה חייטא ע"ג האש ונתבשל כל צרכו חייב ב' חטאות לפ"ד הרמב"ם, האחד על מה שנתבשל כמאב"ד והשני על מה שהוסיף להתבשל כל צרכו, ולפ"ד הר"מ קזיס דיש חיוב ביטול על כל תוספת הניכר אפי' אם לא נתבשל כל צרכו יהא חייב הרבה חטאות על כל

איך מותר להוריד מהאש תבשיל שאינו מבושל כל צרכו והרי הוא מבשלו ע"י כלי ראשון

[והנה שמעתי להקשות בשם הגר"א גנחובסקי זצ"ל מ"ט מבואר בגמ' (שבת לז.) דאם עבר באיסור שהיה על תבשיל שאינו מבושל כל צרכו יכול להוריד את הקדרה מע"ג האש אפי' בשבת, וקשה דהא כלי ראשון מבשל, ונמצא דבשעה שמחזיק את הקדרה הרי הוא ממשיך לבשל עוד כלשהו מהתבשיל ע"י מעשה, וכיון שמצוי מאד דאם יעזוב את הקדרה מידו תיפול הקדרה ע"ג הקרקע והתבשיל יתפזר ולא ימשיך להתבשל ע"י הקדרה, נמצא דבהחזקת הקדרה על ידו הוא עושה את הבישול, והרי זה כמו מי שהוריד קדרה מהאש ומחזיק בידו אש אחרת תחת הקדרה¹².

התוצאה של העבירה על ידו, וכל היכא שבידו לבטל את המעשה קודם שנעשה התוצאה של העבירה הרי זה מצווה על כך מצד גוף האיסור ולא משום חיוב חדש של תיקון העבירה בלבד, וכ"ז חידוש רב כמובן.

תינוק כהן שנולד בבית החולים שיש בו טומאת מת האם חייבת האם להוציאו בהקדם האפשרי

ובענין זה שמעתי מגיסי הגר"ר נחום דסלר שליט"א ששמע פעמים רבות ממרן הגר"ד לנדו שליט"א שנוקט בפשיטות דתינוק כהן שנולד בביה"ח שיש בו טומאת מת חייבת האם להוציאו בהקדם האפשרי (כל שאין חשש פק"ג) ואם לאו הרי היא עוברת למפרע באיסור דאו"ג גמור של ספיה על מה שהכניסנו לשם קודם הלידה, וע"פ המשנ"ב (סי' שמ"ג סוסק"ג) ע"ש, וחידושו מיוסד על היסוד הנ"ל, אלא שיש בדבריו אלו תוספת חידוש, דיש מקום לומר דלענין איסור ספיה כל היכא דבשעתו היה הדבר מותר משום פק"ג אין כאן ספיית איסור כלל ולא הוי בגדר מעשה איסור שהותר משום פק"ג כי אם היתר גמור, והארחנו טובא בענין זה במק"א.

ונחזור לנידון הנ"ל, דלכא' כנים דברי הגר"ע מדלוב שליט"א דיהא חייב קרבן ומיתה כחאד על ב' חלקי הבישול אע"פ שנעשה ע"י מעשה אחד של הנחת הקדרה ע"ג האש. אכן לפי מה שנתבאר דבכה"ג אין כאן אלא מעשה איסור אחד, לא מסתבר כלל שיהא חייב ב' חיובים על אותו מעשה איסור (אלא יהא חייב רק מיתה או רק קרבן), וצ"ע בזה.

[והנה בירושלמי (פ"ו דתרומות ה"א, הובא בר"ש שם) מבואר דלד' ר' יוחנן הזיד בלאו ושגג בכרת חייב מלקות וקרבן, כלומר מי שאכל חלב במזיד וידע שהוא לאו ולא ידע שיש בו כרת והתרו בו חייב מלקות על הלאו וקרבן על הכרת. ובתוס' (שבת סט.) דנו אם לד' מונבז מי שהזיד בסקילה ושגג בקרבן חייב חטאת, ובחידושי רעק"א שם מבואר דתוס' איירי בהתרו בו, וא"כ נראה דכוונת התוס' שיהא חייב חטאת מלבד הסקילה, ומבואר א"כ דשייך לחייב ב' חיובים על מעשה אחד. אולם החזו"א (ח"מ סי' ו' סק"ב) הוכיח מהגמ' (שבועות לז.) דלא שייך להתחייב מלקות וקרבן על מעשה אחד, ובע"כ אם הזיד בלאו ושגג בכרת חייב קרבן ופטור ממלקות כי יש כאן שגגה על חלק מחומרת העבירה, והאבי עזרי בספר הגליונות על החזו"א תמה עליו מדברי הירושלמי הנ"ל, (וצ"ל דס"ל לחזו"א דהוא פלוגתת הבבלי והירושלמי), אכן בחידושי מרן הגר"ד לנדו שליט"א (שבת עמ' ר"ח) עמד מדנפשיה בקושיא זו, (וכתב דק"ק לומר דהוי פלוגתת הבבלי והירושלמי, כי הר"ש בתרומות הביא ד' הירושלמי ולא דתי דהבבלי חולק), והקשה עוד מתוס' (סנהדרין סה:) דמבואר בדבריהם דלא שייך להתחייב מיתה וקרבן יחדיו, אלא חייב מיתה בלבד, וכתב ליישב דא"ז סתירה, דבגמ' בשבועות ותוס' בסנהדרין הנידון הוא להתחייב ב' חיובים על אותו ענין ממש, אבל בהזיד בלאו ושגג בכרת ב' החיובים באים על ב' חלקים בחומרת האיסור, הקרבן על חומרת הכרת ששגג בו, והמלקות והסקילה על חומרת הלאו שהזיד בו. וצ"ת בכ"ז].

¹² ראיתי להגר"א גנחובסקי זצ"ל (גליון אהלי שבת 5 וכן בגליון פנינים משלחן רבינו פ' פקודי תשע"ד) שהקשה קושיא דומה, מ"ט א"צ לחוש שמא יגיע למאב"ד או יוסיף להתבשל עוד מעט מכח האש בדיוק באותו רגע שהוא מחזיק את הקדרה באור מעל האש כדי להסירה משם, ובשעה זו שהוא מחזיק את הקדרה הבישול מתייחס אליו. וכתב ליישב דשמא א"צ לחוש שיתבשל עוד באותם שניות, ועוד דהוי דבר שאינו מתכוין ולא הוי פס"ר. אמנם תירוצים אלו לא יועילו לקושיא הנ"ל דכלי ראשון מבשל, דהא גם לאחר שיניח את הקדרה ע"ג הקרקע ממשיך להתבשל מכח הכלי ראשון, והכל מתייחס אליו.

[ובגוף הקושיא הנ"ל למה א"צ לחוש שיתבשל מכח האש בשעה שהוא מחזיק את הקדרה באור מעל האש, צ"ב, דלכא' אינו מוסיף כלום בבישול, כיון שבלא"ה הקדרה היתה ע"ג האש, ואם יעזוב את הקדרה הרי תחזור למקומה ע"ג האש, ומה הוסיף בהחזקתו כדי שיתייחס אליו הבישול].

ושמעתי מהגר"נ נבנצל שליט"א להעיר על כך, דאם נימא דיש תוספת איסור על כל משהו ומשהו של תוספת בישול ולכן עליו לצמצם את הבישול, א"כ חולה שיש בו סכנה ויש לפניו ברירה לעשות מלאכת מבשל עד שיתבשל כל צרכו או אחד משאר המלאכות, בדין שיעשה אחד משאר המלאכות, כי בבישול הרי הוא עובר על הרבה איסורים בכל משהו ומשהו שמוסיף להתבשל עד שמגיע לכל צרכו, וזו לא שמענו.

אולם נראה דאין המכוון דיש כאן הרבה איסורים, ובודאי איסור אחד הוא, אלא שהיא מלאכה המתמשכת וחובה על האדם להפסיק את פעולת המלאכה בכל רגע אע"פ שלא ירויח בכך שיהא לו פחות איסורים, וע"י בהערה מה שנתבאר עוד בזה. [וע"ע חידושי מרן הגר"ד לנדו שליט"א שבת עמ' קט"ו, וצ"ע].

חטאות, ונפ"מ דצריך להפסיק המעשה אחר העשות התוצאה הראשונה. והנה לענין שבת מי שהעמיד קדרה על האש ונזכר אחר מאכל ב"ד לפני כל צרכו, לכא' פשוט דחייב להסירה מן האש מן התורה, אף דכבר קעבר אבישול מ"מ עדיין לפניו בישול אחר וחייב להסירו, ואמנם לענין ב' חטאות לא שייך בזה, אך עדיין האיסור לפניו וחייב למנוע לפני העשותו וכאמור' עכ"ל.

ב' חיובים של קרבן וסקילה על מעשה אחד

עוד העלה הגר"ע מדלוב חידוש מופלא ביותר ע"פ דבריו, דמי שהניח קדרה על האש בשוגג ואחר שנתבשל כמאב"ד נודע לו והתרו בו שיוריד את הקדרה מהאש ונמנע במזיד מלהוריד מהאש, יהא חייב חטאת וגם סקילה כאחד, חטאת על מה שנתבשל כמאב"ד, וסקילה על מה שנתבשל כל צרכו (לפ"ד הירושלמי שהבאנו לעיל דמהני התראה לאחר הנחת הקדרה על האש).

[ויש להוסיף דדין קלב"מ ליכא במיתה וקרבן כמבואר בתוס' פסחים כט. וריטב"א שבועות לז. (וע"י קה"י שבועות סי' כ"ח מש"כ בדבריהם), אך מדברי חידושי הר"ן שבת צג: משמע דיש דין קלב"מ לפטור מקרבן (וע"י ספר חמדת ישראל קונטרס דרך חיים סי' י"ג מש"כ בדבריו)].

והנה דבריו מחודשים ביותר, דמי שהיה שוגג בשעת הנחת הקדרה ע"ג האש ונעשה מזיד אח"כ חייב סקילה, ובספר הערות להגר"ש"א (יומא עד:) כתב שדבר זה לא יעלה על הדעת, דהא אין כאן מלאכה מחודשת שעובר במה שנמנע מלהוריד את הקדרה מהאש, אלא דבאמת מקור דבריו של הגאון הנ"ל הוא מדברי הירושלמי דמהני התראה לאחר הנחת הקדרה על האש, והלא לא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד (וע"י מ"מ פ"א מאיסור"ב ה"ג וכס"מ פ"ב מסנהדרין ה"ב שהעלו מדברי הרמב"ם דלכ"ע זהו טעם ההתראה, ופלוגתת ריב"ז וחכמים במכות ט: אם חבר צריך התראה הוא רק אם צריך לחוש בחבר שמא הוא שוגג כמבואר ברמב"ם שם, וכן נראה מדברי רש"י סנהדרין מ: שביאר דכרת א"צ התראה כי קמי שמיא גליא אם הוא מזיד או שוגג), ובע"כ דדי בכך שנעשה מזיד לאחר הנחת הקדרה על האש. והוא דבר פלא, וצ"ע.

ויש להוסיף עוד ראייה לדבריו גם מהבבלי (כתובות לג.) דאם עדים זוממין היו צריכים התראה היה מועיל בהם התראה לאחר העדות, שמתרים בהם לחזור בהם מהעדות, [ומבואר שם בגמ' דמהני רק בתוכ"ד כי לאחר כ"ד אינם יכולים לחזור בהם, אבל אילו היו יכולים לחזור בהם לאחר כ"ד היה מועיל התראה גם לאחר זמן, ע"ש ברש"י], ומבואר דמהני התראה גם לאחר המעשה כל היכא דלא נעשה עדיין התוצאה של המעשה, וקשה כנ"ל דהא לא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, וא"כ היתכן דחייבים מיתה גם העידו בשוגג.

אמנם בחידושי הגר"ש בכתובות שם עמד בזה ותמה עד מאד על הדבר, והאריך לבאר באופן מחודש דב' דינים יש בהתראה, להבחין בין שוגג למזיד, ולהתיר עצמו למיתה, והסוגיא שם דנה רק לגבי הדין השני של ההתראה ע"ש בכ"ד, אולם דבריו צ"ע מהירושלמי הנ"ל לגבי בישול. [וע"י בספר משנת המועדים להגר"א איתמר גרבוז שליט"א (ימים נוראים עמ' ס' ופסח עמ' י"ז) מה שהביא עוד בזה].

והנה ידוע הנידון אם מי שהניח קדרה על האש לצורך חולה שיש בו סכנה וקודם שנתבשל נתרפא החולה, האם חייב להוריד את הקדרה מהאש, והארחנו בזה טובא במק"א, ושמעתי מהגר"נ נבנצל שליט"א בשם מרן הגר"ד לנדו שליט"א שאמר דלפי המבואר בגמ' כתובות הנ"ל פשיטא דחייב להוריד את הקדרה מהאש. וכוונתו דמאחר שמוכח שם דיש חיוב מיתה גם באופן שהיה שוגג בשעת המעשה ונעשה מזיד לאחר המעשה בשעה שהיה בידו לבטל את המעשה, א"כ ה"ה אם היה היתר גמור בשעת המעשה ונעשה איסור לאחר המעשה בשעה שבידו לבטל את המעשה הרי זה מתחייב, וביאור הדבר, דאין חילוק באזהרת הלאו בין קודם העבירה לבין לאחר העבירה, דהאדם מזהר שלא יארע

ממיתה (לפי שא"א לקיים בהם יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו), וכתב דמוכח מזה דאין אדם מחויב לקטוע ידו כדי להציל חברו ממיתה. והנה אם גוי איים מעיקרא על העדים שאם לא יעידו עדות זו יקטע את ידם אסור להם להעיד אע"פ שיקטע את ידם, וא"כ גם למה לאחר העדות אינם מחוייבים לקטוע את ידם כדי לתקן את האיסור, ובע"כ לחלק לענין זה בין קו"ע לשוא"ת, עכת"ד. אכן החילוק תמוה מאד מסברא, דהא שופכי דמים הם, ואין יתכן לחלק בזה דבשוא"ת אינם מחוייבים לקטוע ידם כדי להציל עצמם מהעונן הנורא הזה, וכן תמהו רבים (עי' אג"מ יו"ד ח"ב סי' קע"ד ענף ד), ועי' ספר משנת פק"נ (סי' נ"ב) וחשוקי חמד (סנהדרין מד:): מש"כ בביאור ד' האו"ש, ולפי דבריהם נדחית הראיה.

[ב] אולם מו"ר הגר"א גנחובסקי זצ"ל היה אומר דמסתבר דמי שעבר עבירה ובידו להציל עצמו מהאיסור, חייב ליתן כל ממונו לזה, ואפי' לענין מ"ע דא"צ להוציא יותר מחומש ממונו, אם ביטל המ"ע ובידו לתקן הדבר עליו להוציא כל ממונו, דלענין זה לא שייכי כלל הכללים של הוצאת ממונו למצוות ולאיסורים, דכללים אלו אמורים רק באופן שע"ז יהא נידון כאנוס, אבל אם ביטל המצוה כשהיה בידו לקיימו בפחות מחומש הרי שיש בידו עבירה שלא באונס, ועל כן י"ל דחייב להוציא כל ממונו כדי לתקן עבירה זו. וכגון מי שאיחר בפשיעתו מלקרות ק"ש בזמנה ויכול עתה לטוס למדינה אחרת שעדיין לא עבר שם זמן ק"ש אלא שהדבר עולה לו ממון יותר מחומש י"ל דמחויב בכך. ולפ"ז אין מקום כלל לחקירת המלכים אומניך, ופשוט דחייב להוציא כל ממונו.

[ג] בשו"ת חבצלת השרון (יו"ד סי' ע) נסתפק אם גם לצורך ספק איסור צריך להוציא כל ממונו, ד"ל דהוי כעין ספיקא דממונא לקולא, וצ"ב. ולפ"ז בניד"ד דהוי ספק איסור א"צ להוציא כל ממונו.

[ד] אכן לפי מה שנתבאר לעיל אות ד' דיש מקום לומר דמעיקר הדין א"צ להוריד הסיר מהאש מפני שהיה מתעסק, לפ"ז פשוט דאף שלכתחילה ראוי להחמיר בזה, מ"מ א"צ להוציא כל ממונו ע"ז.

אמירה לעכו"ם להחזיר את הצ'ולנט למקומו

ט. אם המלצר אינו יכול להוריד את הסיר בעצמו מחמת קפידת בעה"ב, יש לדון דאם יש שם עכו"ם יוכל להוריד את הסיר ע"ד שעכו"ם יחזירונו מיד למקומו ע"ג האש, דבכה"ג אין שום הפסד לבעלים, דאע"פ שאמירה לעכו"ם אסורה גם על בישול מאכל שנתבשל כבר כמאב"ד כמבואר במשנ"ב (סי' שי"ח סק"ז), וכן משמע ברמ"א סוסי" רנ"ט, ושם אסר אפי' בקדירה שספק מבושלת כל צרכה, ולא הבנתי למה כתבו בספר ארחות שבת (פכ"ג הערה רל"ג) דדין זה לא נתפרש במשנ"ב, מ"מ לצורך גדול כזה של הצלה מאיסור דאו"י ל"ל דיש להקל באיסור אמירה לעכו"ם באופן זה דהוי ספיקא דדינא אם יש בזה איסור בישול, כדמצינו בש"ך (נקוה"כ יו"ד סי' קצ"ח) לענין נטילת צפרנים בכלי לצורך מצוה כשא"א באופן אחר, שהתיר לעשות ע"י עכו"ם משום תרתי למעליותא, חדא דהוי מלאכה שא"צ לגופה ונחלקו הפוסקים אם קי"ל להלכה דהוי דאו"י (ואם הוי דרבנן הרי זה מותר מדין שבות דשבות לצורך מצוה), ועוד ד' בעל העיטור שהתיר אמירה לעכו"ם באיסור דאו"י לצורך מצוה, והובא בביה"ל (סי' ש"מ ס"א ד"ה וחי"ב), וכן בא"ר (סי' תקפ"ו סק"ט) התיר אמירה לעכו"ם להביא שופר ולולב חוץ ל"ב מיל בשעת הדחק משום תרתי למעליותא, חדא דהוי פלוגתא אם תחום י"ב מיל דאו"י, ועוד ד' בעל העיטור שהתיר אמירה לעכו"ם באיסור דאו"י לצורך מצוה, והובא בשעה"צ שם (סי' קכ"ב) ומשנ"ב (סי' תרנ"ה סק"ג). וכן ידועה דעת הג"ר יצחק אלחנן (שו"ת באר יצחק סי' י"ג) שהתיר אמירה לעכו"ם לבנות סוכה שנפלה ביו"ט בשעת הדחק, וטעמו עפ"ד הש"ך והא"ר הנ"ל דבתרתי למעליותא יש להקל, והוא משום שהאריך לחדש דהוי ספק השקול לדינא אם איסור בונה מותר מדאו"י ביו"ט (מתוך שהותר איסור מגבון), ועל כן יש להקל ע"י עכו"ם לצורך קיום מצוה דאו"י בצירוף ד' בעל העיטור הנ"ל, והובא במשנ"ב (סי' תרל"ז סק"א).

אולם יש לפקפק בזה, דבניד"ד אין כאן תרתי למעליותא, כי יש כאן ממנ"פ מיניה וביה, שהרי כל הצורך להצילו מעבירה הוא רק לפ"ד הרמב"ם דיש בזה איסור בישול, ולפ"ד הרמב"ם הרי הוא עובר בודאי על איסור אמירה לעכו"ם, ואין כאן תרתי למעליותא.

אכן בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' ס"ג) וספר מלכים אומניך (פ"ב הערה ג) נקטו דכדי להציל את עצמו מחילול שבת דאו"י מותר אמירה לעכו"ם אפי' בדבר שיש בו מלאכה דאו"י לכו"ע, משום דהוי דומיא דרדיתית הפת ע"ש.

אכן נראה פשוט דקושיא זו היא גם אם נימא כד' התורת חיים, דהא בהחזקת הקדירה הרי זה מעשה חדש בכל רגע והרי זה כמדליק אש תחת התבשיל בכל רגע מחדש, ואם תהיה עתה העלמה המחלקת נראה פשוט דיהא חייב ב' חטאות, ודמי למחזיק קדירה באויר מעל האש קודם שבת ונכנסה שבת ונתבשל התבשיל, דפשוט דחילל שבת אע"פ שלא עשה מעשה נוסף, כי עצם החזקת הקדירה היא מעשה המתחדש בכל רגע (וכ"כ בגליון פנינים משלחן רבינו הגר"א גנחובסקי זצ"ל פ' פקודי תשע"ד).

להעביר את הצ'ולנט לסיר אחר

ז. העיריני הגאון רבי יוסף ישעיה ברין שליט"א הערה נפלאה, דלכאו' מי שהניח קדירה על האש בשבת בשוגג ונזכר קודם שנתבשל, מלבד מה שעליו להוריד את הקדירה מהאש, עליו ג"כ להעביר את התבשיל לקדירה אחרת, או לשפוך מים ולצנן את התבשיל, דהא קי"ל דכלי ראשון מבשל, וא"כ הקדירה שהיתה על האש ממשיכה לבשל גם לאחר שהסירה מע"ג האש, [וזוה כדברי הגר"א גנחובסקי הנ"ל], וא"כ ה"ה בניד"ד אם המלצר מוריד את הסיר של הצ'ולנט מהאש עליו להעביר את כל הצ'ולנט לכלי אחר כדי שלא ימשיך להתבשל (להדעות דיש איסור בכל תוספת בישול ולא רק אם יגיע לבישול כל צרכו), דאע"פ שהסיר היה רותח כבר מכח האש הקטנה שהיה עליה מקודם, מ"מ כשהניחה ע"ג האש הגדולה נתחממה יותר, וא"כ יש כאן קירוב בישול. והיא הערה נכבדה.

אך צ"ע דלא נזכר ד"ז במשנ"ב (סי' רנ"ד סק"מ) ובשאר הפוסקים, דמי שהניח קדירה ע"ג האש בשבת לא די שיוריד את הקדירה מהאש אלא צריך להעביר את התבשיל לכלי אחר, וצ"ע.

אם המלצר צריך להוציא כל ממונו כדי שבעה"ב יסכים לו להוריד את הסיר מהאש

ח. שמעתי מהגאון רבי נחום נבנצל שליט"א, דלכאו' חייב המלצר להוציא כל ממונו כדי להוריד את הסיר מהאש, כדין כל הלאוין דחייב להוציא כל ממונו כדי שלא לעבור עליהם, ועל כן אם הדין הוא דאסור לו להוריד את הסיר מהאש נגד דעת בעה"ב, וע"י שיתן לבעה"ב את כל ממונו יסכים לו בעה"ב, יהא מחויב לעשות כן. אולם יש לדון בזה מכמה אנפי;

[א] נחלקו האחרונים אם החיוב להוציא כל ממונו כדי שלא לעבור על ל"ת הוא רק כשעובר עליו בקו"ע או גם כשעובר עליו בשוא"ת, ודן בזה הפמ"ג בכמה דוכתי (פתיחה כוללת ח"ד אות י', סי' תרנ"ו א"א סק"ח, סי' רמ"ו מ"ז סק"ו), ועי' גליון חת"ס על השו"ע (סי' תרנ"ו) וגליון רעק"א וגליון מהרש"א על השו"ע (יו"ד סי' קנ"ז), ובספר מלכים אומניך (להגרי" זילברשטיין שליט"א פ"א הערה א') נסתפק איך הדין בניד"ד שהניח סיר על האש בשבת ונמצא שעשה כבר את המעשה עבירה אלא שיכול להציל עצמו מהעבירה ע"י שיוריד את הסיר, האם נחשב כקו"ע או כשוא"ת, שהרי בא לתקן עבירה שעבר בקו"ע, אבל עתה הנידון העומד לפניו הוא בשוא"ת.

יסוד הנידון בזה נראה, דיש לחקור אם החילוק בין קו"ע לשוא"ת הוא מצד חומרת העבירה, ולפ"ז פשוט דגם עתה צריך להוציא כל ממונו כדי להציל עצמו מעבירה שעבר עליה בקו"ע, או דהחילוק הוא מצד הכרעת הנידון, דאין האיסור מחייבו להפסיד כל ממונו, אך גם אין הפסד ממונו מתיר לו לעבור על האיסור, והדבר שקול, ולכן הכרעת הדין הוא שוא"ת, דאין לו היתר לעבור על האיסור בקו"ע, אך אינו מחויב לעשות מעשה להפסיד ממונו כדי להציל עצמו מהאיסור שעובר בשוא"ת, ולפ"ז בניד"ד דינו כשוא"ת, דאינו מחויב להפסיד כל ממונו כדי להציל עצמו מהאיסור בקו"ע. [ועי' קובץ הערות (סי' ס"ט) שחקר כן לגבי הא דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשוא"ת ולא בקו"ע, אם החילוק הוא משום חומר האיסור או משום הכרעת הדין כיון שהדבר שקול].

והנה בספר מלכים אומניך שם הביא בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל שהכריע דינו כקו"ע וצריך להוציא ע"ז כל ממונו, [וכ"כ בספר משנת פק"נ (הוספות לסי' נ"ב אות ז') בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל לענין לאו הניתק לעשה דחייב להוציא כל ממונו לקיים את העשה כדי לתקן את הלאו], אולם הביא שם כדמות ראייה דחשיב שוא"ת, מדברי האו"ש (פ"ז מרוצח) המחודשים שהקשה על המבואר בגמ' (סנהדרין מד:): דב"ד שחייבו מיתה ע"פ עדי שקר וחזרו העדים בהם אין להם תקנה, דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד והורגים את הנידון, וקשה למה אין העדים מחוייבים לקטוע את ידם כדי להציל את הנידון ממיתה, דעדים שנקטעה ידם אחר גמ"ד נפטר הנידון

כן, דזיל בתר טעמא דלא הקנה את השבח לבעה"ב ע"ד שיהא אסור לו להציל עצמו מאיסור חילול שבת. ואף דלהלכה הוא ספיקא דדינא אם אומן קונה בשבח כלי, מ"מ יכול לומר קים לי כמש"כ הש"ך (ח"ו"מ סי' ש"ו סק"ג).

והנה דין אומן קונה בשבח כלי הוא רק בקבלן ולא בפועל (המקבל שכר לפי שעות) מפני שפועל עובד מתחילה עבור הבעה"ב, וא"כ מלצר הלא הוא פועל. ע"ז אמר הגאון הנ"ל דזה אינו, כי הנחת הצ'ולנט בשבת על האש הגדולה לא היתה בכלל הסכם העבודה עם בעה"ב, שהרי זהו מעשה איסור, ולא שכר אותו לפעולות אסורות, ובודאי לא מגיע לו ע"ז שכר על פעולה זו, ונמצא שעשה זאת בחינם, וד' הנתיות (שם) דאומן שעבד בחינם ג"כ קונה בשבח כלי ואינו חייב על נזקו, עכת"ד.

ויש להוסיף בביאור דבריו, דהנה בניד"ד הרי עדיין לא התבשל ונמצא שאין שבח עדיין ואין לאומן מה לקנות, וגם מסתבר שלא עלה שוויו של התבשיל עתה עד לאחר הבישול, [ואמנם הסרת הקדרה מעל האש נחשבת נזק לבעה"ב אע"פ שאין כאן נזק בשווי דמיו, כי עצם הסרת קדרה הנמצאת על האש בשבת ועומדת להתבשל הרי זה נזק, אך מנלן דיש קנין על שבח כזה שאין לו דמים]. אולם נראה פשוט דכוונתו דסו"ס כיון שעתיד להתבשל ויהא השבח שלו יש לו זכות כבר עתה למנוע את השבח העתידי.

אולם דבריו תמוהים עד מאד;

א] הלא באמת הוא פועל, ומה שאינו מקבל שכר על מעשה איסור אין בזה נפ"מ כי הוא לא ידע שזה איסור ועשה את עבודתו עבור הבעה"ב בתורת פועל. [גם בעיקר דין אומן שעשה בחינם, נחלקו בזה הקצות והנתיבות שם, ויסוד פלוגתתם אם דעתו של האומן לקנות שבח הכלי עד שיתן לו בעה"ב דמיו או עד שיתן הוא את הכלי לבעה"ב, וכן נסתפק בזה הגרע"א שם].

ב] אף אם היה אומן (כגון קייטרינג המביאים את האוכל מבושל), הרי כו"ע מודו דלאחר שנתן את הכלי לבעה"ב נעשה השבח של בעה"ב כמש"כ הנתיות שם [ולד' הקצות שם א"צ מעשה קנין אלא הוא מידי דמילא, כי אי"ז קנין גמור של האומן, וכבר האריכו האחרונים בכמה דרכים בגדר קנין זה], וכאן ברגע שהניח את הסיר על האש של בעה"ב הרי זה כנתן את הכלי לבעה"ב, שהרי נסתלק מן הבישול.

ג] בעה"ב שנתן לאומן צמר וצבע כדי לצבוע בו את הצמר, אין בזה דין אומן קונה בשבח כלי, וביאר הרשב"א (ב"ק צט.) דהצבע הוא הגורם העיקרי לשבח ולא פעולת האומן, משא"כ בעצים שעשה מהם כלי, עיקר הגורם לשבח הוא אומנותו של האומן, ונחלקו האחרונים בסופר של גט אם קונה בשבח הגט הואיל והדיו והקלף של בעה"ב, דבספר גט פשוט (סי' ק"כ ס"ב אות ט) כתב דקונה אע"פ שהדיו של בעה"ב כי העיקר תלוי אם האומן עשה 'מעשה גדול וחשוב', דנתינת צמר ליורה של צבע אינה מעשה גדול וחשוב, וה"נ אם נעץ מסמר בשידה לא קנה בשבח הכלי, אבל כתיבת גט ודאי הוא מעשה גדול וחשוב, אולם התורת גיטין (שם סק"ו) חלק עליו וכתב כפשטות דברי הרשב"א 'דלגבי הצמר סמנים הוא דעבדי ליה להשבח' וה"נ בגט 'דיו עביד ליה להשבח', ובחידושי הגרש"ש (ב"ב סי' ו') דחה דברי התורת גיטין 'דזה רק בסמנים דאם היה נופל בעצמו לתוך הסמנים היה קולט הצבע, אבל בכתיבת גט לא שייך זה' ע"ש. ועכ"פ בניד"ד נראה פשוט דכו"ע מודו דהוי כצמר וצבע, זכר לדבר מה שאמרו בפסחים כו: שבח עצים בפת.

ד] בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' קפ"א) דן אם יש דין אומן קונה בשבח כלי גם באוכלין ודברים שאינם כלי, והביא מהא"א מבוטשאטש (דעת קדושים י"ד סי' ש"ל ס"א) שנקט בפשיטות דגם באוכל יש דין זה, וצידד עפ"ז דנכרי שגילגל עיסה לישראל פטורה מחלה מדין עיסה של נכרי, וע"ש באמרי יושר שהביא כדמות ראייה לזה דלא רק בכלי שייך דין אומן קונה בשבח כלי, אולם בשו"ת דובב משרים (ח"ד סי' קנ"ז) תמה ע"ד הא"א מבוטשאטש בזה"ל; 'לא זכיתי להבין דבריו הק' דאיך אפשר לומר כן, הא מתני' מפורשת היא פ"ג דחלה מ"ה נכרי שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה מן החלה, וא"כ אי נימא דאומן קונה בשבח עיסה אמאי פטורה מן החלה, יהי' נחשב כעיסת ישראל, וממילא ה"ה להיפך אם העיסה היא של ישראל והנכרי לשה חייבת בחלה, ולא אמרינן אומן קונה שיהיה נחשב כעיסת נכרי וכו' עכ"ל. ויתכן דמוכח מזה דאין דין אומן קונה בשבח כלי באוכלין. [אמנם הרבה אחרונים נקטו בפשיטות דגם באוכלים שייך דין זה, עי' שו"ת בית שלמה (א"ח סי' ע"ח) שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב סי' סט-ע) לבוש מרדכי (י"ד סי' כ"א) ועוד,

אלא דיש לדון דעצה זו תועיל רק אם יעשה זאת הנכרי שלא בפני בעה"ב, אבל אם יעשה זאת בפני בעה"ב יהא לבעה"ב חובת מחאה ויצטרך למחות בו שלא יעשה מלאכה עבורו, וא"כ לא תועיל עצה זו, ואע"פ שהוא עושה לצורך המלצר ולא לצורך בעה"ב, מ"מ כיון שעושה בכליו ובביתו של בעה"ב יש לו חובת מחאה, וצ"ע בזה.

גם יש להעיר דלפי מה שכתבנו לעיל אות ד' ד"ל דמיקר הדין לא עשה המלצר כלל איסור מפני שהיה מתעסק, נמצא דאין כאן צורך מוכרע כדי להתיר אמירה לעכו"ם לצורך זה. וצ"ע בכ"ז.

הצ'ולנט של בעה"ב או של הקייטרינג

ל. העירוני דבאופן שהצ'ולנט הגיע מקייטרינג והם הביאו את הצ'ולנט והניחוהו על"ג האש, י"ל דלא קנה בעה"ב את הצ'ולנט עד האכילה, דהא מעות אינן קונות, וא"כ אין לבעה"ב זכות לאסור עליו את הורדת הסיר מהאש. אך לכא' קונה בקנין חצר, מאחר ששכר את המקום. וגם יתכן שבעלי הקייטרינג תולים דעתם בדעת בעה"ב ואם הוא מעכב בעדו גם הם מעכבים בעדו. [אך אינו מוכרח, ד"ל דהם חייבים לאפרושי מאיסורא, ולהם אין הפסד בדבר, ולכן חפצים לקיים חיובם, וגם י"ל דיכול המלצר לכופס על כך כמו שכתבנו לדון לעיל אות ב'].

להתיר ע"פ ד' הנתיות דשווג בדרבנן אינו עבירה

א. גאון א' שליט"א העלה טעם מחודש דאין שום חיוב להסיר את הקדרה מהאש, דהפ"ח (י"ד סי' ק"י כללי ס"ס) הלא פסק כד' הרמב"ם דספיקא דאורייתא מן התורה לקולא ורק מדרבנן לחומרא, וידועה ד' הנתיות (סי' רל"ד סק"ג) דשווג בדרבנן לא הוי מעשה איסור כלל וא"צ כפרה כלל, כי כל האיסור הוא מה שעובר בזדון על דברי חכמים, ונמצא לפ"ז דבניד"ד לא עבר שום איסור, ועל כן א"צ להוריד את הסיר מהאש, עכ"ד.

אכן נראה דטענה זו בטעות יסודה, דהא בפשוטו דין ספיקא דאו' לחומרא מדרבנן פירושו שרבנן תקנו דחייב אדם לחוש לצד הספק שעובר על איסור דאורייתא, ומה שייך לומר דשווג בדרבנן לא הוי איסור, והרי הנידון כאן הוא על איסור דאו', וכיון שרבנן תקנו לחוש שהוא עובר על איסור דאו', הרי גם לאחר שהניח את הקדרה על האש עליו לחוש מדרבנן שעבר על איסור דאו', ופשוט וברור כביעתא בכותחא דעליו להוריד את הקדרה מהאש, ואינני מבין מה שייך לומר אחרת.

אמנם מצאנו דרך מחודשת בכפות תמרים (בקונטרסו בענין ספיקא דאורייתא לחומרא שנדפס בסוף ספרו תוספת יוהכ"פ אות י"ב) והובא בספר נפש חיה (להגרי" לנדא בן נינו של הנוב"י קונטרס הספיקות אות ל"ג) דגדר דין ספיקא דאו' לחומרא מדרבנן אינו דין לחוש לאיסור דאו' אלא איסור חדש מדרבנן שגזרו ספק אטו ודאי, והרי זה כשאר גזירות חז"ל שתקנו איסורים מדרבנן אטו איסורי דאו' אחרים, וכתב לתלות בזה כמה נידונים באחרונים בדין ספיקא דאו' לפ"ד הרמב"ם אם מחמירים בזה כדאו' או כדרבנן, אבל היא דרך מחודשת כמובן.

וגם בעיקר מה שנקט הגאון הנ"ל בפשיטות להלכה כד' הפ"ח והנתיות, הוא פלא, כי ד' רוב האחרונים לפסוק או עכ"פ להחמיר כד' הרשב"א דספיקא דאו' לחומרא מה"ת, וגם ד' הנתיות הנ"ל ידוע שהאחרונים הקיפוהו בחבילי קושיות, ורבים פסקו שלא כדבריו, וכן במשנ"ב (סי' של"ד סקע"ח בשם התפא"י) מבואר שלא כדבריו, דמי שחילל שבת בדרבנן בשוגג צריך להתענות מ' תעניות, וכ"ה בח"א (כלל ט' סי"ב), ויש שכתבו לחלק בין שבת לשאר איסורים כדי ליישב ד' הנתיות (עי' ספר כבוד מלכים פתיחה לדיני אונס אות קס"ב סק"ח ואות קס"ו, וספר אורח ישראל סי' ח' הערה ל"ט), ולפ"ז גם הנתיות מודה דבשבת יש איסור דרבנן בשוגג, ועכ"פ בודאי שא"א להקל בזה בשבת.

בדין אומן קונה בשבח כלי באוכלין

ב. עוד טענה מחודשת העלה בזה הגאון הנ"ל, דהנה למ"ד אומן קונה בשבח כלי אם הזיק האומן את השבח אינו חייב לשלם על הנזק, וטעם הדבר כתב הרשב"א (ב"ק צט.) והובא בנתיות סי' ש"ו סק"ד) דאין דעת האומן להקנות את השבח לבעה"ב ע"ד שיתחייב בנזקו, וא"כ י"ל דגם בניד"ד המלצר קונה את השבח של הבישול מדין אומן קונה בשבח כלי, ולכן אם הזיק את השבח של הבישול פטור מלשלם, ואף שלא מצינו להדיא דמותר לו להזיק את השבח לכתחילה, מסתבר דעכ"פ בניד"ד מותר לו גם לכתחילה לעשות

ואינן קיימות, כי מצב הבישול הקודם לא נתבטל, ואי"ז נחשב שבעה"ב משתמש במעשה החילול שבת שלו כדי שיתבשל הצולנט, ודוק.

והנה מה שכתבתי דיתכן שמעיקר הדין מותר לו להחזיר את הקדרה למקום הכי פחות חם, הארכתי בענין זה במק"א, ואבאר כאן בקצרה, דד"ז תלוי בב' נידונים;

א. האם קדירה הנמצאת ע"ג מדורה מותר להעביר אותה מצד אחד של המדורה לצד שני כשאינו מקרב את בישולו, או דאסור כי כעת הוא מתבשל רק מכה האש שתחתיו ולא מכה האש שהיתה תחתיו מקודם, ונמצא שביטול את מעשה הבישול הקודם ועושה בישול חדש, והצד להתיר הוא דהכל נחשב אחת ואין דנים זאת כב' מעשי בישול נפרדים¹⁵, אך בב' מדורות נפרדות י"ל דאסור, אולם בניד"ד שיש פח אחד רותח ע"ג ב' להבות והחום של ב' הלהבות מבשל יחדיו דרך הפח, י"ל דנחשב לגבי הקדירה כמדורה אחת (אף אם לא היתה הקדירה מתבשלת ע"י להבה אחת בלבד כשעומדת ע"ג מקום הלהבה השניה), אך אינו מסתבר לענ"ד, וצ"ת.

ב. הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות י') יסד יסוד גדול בדין מלאכת מחשבת, דלהחליף את סיבת המלאכה לא חשיב מלאכת מחשבת ואין בזה איסור בשבת, [ודן בזה לגבי מעליות שבת באופן שהמעלית יורדת בכל גווני, אלא שאם נכנס האדם למעלית הרי כובד האדם מחליף את כח החשמל, וכובד האדם מפעיל כעת את המעלית, באופן שאינו משפיע על התוצאה שנעשית בין כה וכה אלא רק מחליף את סיבת המלאכה], והביא כמה ראיות לזה, כגון מד' האחרונים דמותר לגרור עציץ נקוב ממקום למקום אע"פ שמחליף את מקום היניקה מהקרע, וכן ממש"כ הרא"ש דמוסיף שמן בנר חייב משום מבעיר רק מפני שמאריך את זמן הבעירה ולא משום שמחליף מיד את כח הבעירה שהרי יש בילה והנר דולק מיד גם מהשמן החדש, והרחבנו בזה במק"א, ולדבריו עולה דאם החליף מאש לאש בלי שום הפסק בינתיים ג"כ אין בזה איסור. והנה ראייתו הראשונה שם היא מדברי הריטב"א (שבועות יז:) לגבי מחתה בגחלים שתחת התבשיל, שכתב דהאיסור בזה הוא רק מצד קירוב הבישול, ולא מצד מה שמחליף את הגחלים שתחת התבשיל, אך יש להעיר דאין מזה ראייה כי אם לענין הזזת הקדירה ע"ג מדורה אחת מצד לצד, שהרי האש היא המבשלת ולא הגחלים, והגחלים רק מקיימים את האש, וכולה מדורה אחת היא, אבל להחליף מאש לאש י"ל דאסור.

[לעיל סוף אות ו' הבאנו קושיא בשם הגר"א גנחובסקי איך מותר להוריד קדרה מהאש בשבת אם לא נתבשלה כל צרכה, והרי כלי ראשון מבשל, וא"כ הכלי ממשיך לבשל כשהוא בידיו. ואין ליישב קושיא זו ע"פ היסודות הנ"ל, דהרי זה כמעביר את הקדירה מצד אחד של המדורה לצד שני ואינו מקרב את בישולו, כי כל הנ"ל הוא רק באופן שאין כאן מעשה המתחדש בכל רגע, ונמצא שלא נסתלק כח הבישול הקודם, אבל כשמחזיק את הקדרה בידיו הרי זה מעשה המתחדש בכל רגע, ואם יפסיק את החזקתו יתפזר התבשיל ולא ימשיך להתבשל מחמת כח הבישול הקודם, ובכה"ג פשוט דהבישול מתייחס למעשה שלו, ודוק].

גזלן או מזיק

טו. יש לעיין מהי זכותו של בעה"ב למונעו מלהוריד את הסיר. הנה מצד איסור גזלן הרי זה תלוי בנידון אם יש זכות לאדם לאסור על חברו משום איסור גזל את הזזת החפץ שלו כשאינו נוטל לעצמו ואינו משתלט על החפץ ואינו משתמש בו כלל, [ובניד"ד לכאו' אי"ז נחשב שימוש בחפץ מה שמציל את עצמו ע"ז מאיסור מבשל. ואף שהוא גורם לו הפסד בהזזה זו, הרי זה שייך לאיסור מזיק, ואיסור מזיק הוא ענין אחר כפי שיבואר], ועי' בסוגיא (ב"מ עח:) דנחלקו תנאים אם

להלכות (שלא עבר שם הסיר מקודם) ועי"ז לא יהא מקרב בישולו.

[הערה זו יש להעיר גם על מה שכתבו בספר ארחות שבת (ח"ג עמ' מ"ו) וז"ל; 'קדירת חמין שיש בה מאכל שלא התבשל וכו' וטעה והזיז אותה לכיוון האש וכו' באופן שקירב את בישולה, אם נזכר קודם שהתבשל המאכל כל צרכו צריך לחזור ולרחק את הקדירה מהאש, כדי שהתבשיל לא ימהר להתבשל מחמתו' עכ"ל. ולפי האמור צריך להרחיק את הקדירה יותר מהמקום שהיתה בו מתחילה, דאל"כ עדיין יש לחוש לקירוב בישול מחמת הזמן ששהתה הקדירה ע"ג האש באיסור].

¹⁵ הגר"נ נבנצל שליט"א אמר על כך בהלצה, דהרי זה דומה לאדם הנמצא בתוך שריפה ועומד למות, ובא אחד ודחף אותו לצד השני של המדורה, דפשוט שאינו מתחייב על מיתתו.

ובשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' כ"ו) וחשוקי חמד (פסחים לה.) הקשו ע"ד הפוסקים שנקטו דמצה שנאפתה ע"י חש"ו וגדול עומד על גביו כשרה לצאת בה יד"ח, וקשה דהא אומן קונה בשבח כלי וקטן אינו יכול להקנות מה"ת, ע"ש שהאריכו ליישב בכמה גווני, אמנם אם אין דין אומן קונה בשבח כלי באוכלין לק"מ].

[ה] לכאו' נראה דאומן שקלקל בטעות את הבגד וחזר ותיקן את הקלקול אינו קונה בשבח זה של תיקון הקלקול, כי הוא מחויב לעשות כן לבעה"ב, וא"כ בניד"ד שהסיר כבר היה על האש הקטנה והיה עתיד להתבשל עד הבוקר נמצא שהמלצר קלקל את השבח של הבישול במה שהוריד מהאש ואח"כ רק החזיר את השבח במה שהניח את הסיר על האש הגדולה. אך יש מקום לחלק, דזהו רק אם הוא מחויב לעשות כן לבעה"ב, אבל בניד"ד שהוא מעשה איסור ולא היה עליו לעשות כן, הרי זה נחשב כשבח בפנ"ע וקונה את השבח, וצ"ע בזה.

אם זורק חץ יש לו זכות לעצור את החץ

ג. נראה להציע סברא מיוחדת בענין זה בדיני חו"מ, דכיון שמתבשל והולך מכוחו, והוי חיציו, שמא זכותו של אדם להפסיק את פעולת החץ שלו אף אם החץ שייך לאחר, דזכותו של אדם לעכב את פעולת כוחו.

והנה לא מצאתי מקור לחידוש זה, ולכן נראה שאין ממש בסברא זו, אבל נראה להביא דוגמא רחוקה לענין זה, דהנה מבואר בגמ' (ב"ק כט:) דהמוצא בור מגולה וסתמו וחזר ופרו חייב על נזקי הבור, אבל אם כיסהו וחזר ונטל את כיסויו פטור, ונחלקו האחרונים בטעם הדבר, יש שפירשו דזוהי הלכה מסויימת בדין בעל הבור, דהראשון שחפר את הבור נשאר בעל הבור אף לאחר שכיסהו השני ולכן השני פטור ואינו נעשה בעל הבור ע"י פתיחת הבור, אבל יש שפירשו דאף בבור של הפקר פטור, משום דמאי דעביד שקיל, ואי"ז הלכה מסויימת בדיני בור, אלא כללא הוא בכל הש"ס דאפשר לדונו כמחזיר את המצב הקודם לקדמותו, ואי"ז נחשב פתיחת הבור כי אם החזרת הבור למצבו הקדום. וכמה אחרונים למדו מזה דינים שונים בסוגיות רבות בש"ס, דמאי דעביד שקיל, (עי' בהערה¹³), והגאון מטשעבין זצ"ל (שו"ת דובב משרים ח"א סי' נ"ז) כתב דמצאנו כן גם בתוס' (כתובות קט:) ד"ה ורבנן סברי אי צייתת צייתת ואי לא מהדרנא שטרא למרייהו וז"ל; 'אבל הא לא מצי למימר בחד דאתי מכה חד מזבנינא ליה לארבעה דלא מצית לאשתעווי דינא בהדייהו שלא יכול להפקיע דינו על ידי מכירתו הואיל וקודם שבא לידו לא היה ראוי לומר כן, אבל בחד דאתי מכה ד' יכול לומר מהדרנא שטרא למרייהו וזכות הבא על ידו הוא יכול להפקיעו ולהעמידו בזכותו שהיה לו קודם שבאו לו אלו השדות לידו' עכ"ל, והארכנו בענין זה במק"א. ובודאי ניד"ד אינו דומה לזה כלל, ואין בזה כי אם זכר לדבר, וישוטטו רבים ותרבה הדעת.

מלאכת מחשבת בהחליף אש באש

יד. יש לעמוד על חילוק נוסף בניד"ד, דתלוי אם המלצר הרים את הסיר מהאש הקטנה והניחו על האש הגדולה או דחף את הסיר מזל"ז, דאם הרים את הסיר נמצא שהמצב הקודם שהיה מונח על האש הקטנה נסתלק ונתבטל, אולם אם דחף את הסיר באופן כזה שלא היה הסיר אפי' רגע אחד במקום שלא היה עתיד להתבשל עד הבוקר, יתכן שמעיקר הדין מותר לו להחזיר את הסיר למקום הכי פחות חם בין ב' הלהבות שעבר דרכו הסיר מקודם, כי לא נסתלק מצב הבישול הראשון, [אבל אם יחזיר למקום שאינו הכי פחות חם הרי עובר באיסור דאו' של קירוב בישול]¹⁴, ולכן אע"פ שבפועל אי אפשר לעשות כן כי אי אפשר לצמצם שיחזיר למקום הכי פחות חם, מ"מ הטענות הנ"ל בסוף אות א' ואות י"ב ואות י"ג

¹³ עי' שו"ת צמח צדק (אבה"ע קס"ה סק"ה) אבני נזר (אר"ח ג' סק"ז, ז', רצ"ט סק"ה, י"ד צ"ט סק"א, רע"ו סק"א, שנו" סק"א, שס"ג סק"ו, תנ"ח סק"ד, אבה"ע קנ"ב סק"ג, קנ"ג סק"ג, שני"ה סק"ב, חר"מ קנ"ג) דובב משרים (ח"א נ"ז, צ"ז, ח"ג ס') וארץ צבי (ע"ב ד"ה מ"מ נראה).

¹⁴ שוב התבוננתי דאי"ז פשוט להיתר להחזיר את הסיר למקום הכי פחות חם שעבר הסיר דרכו, דהא יש דעות דאיסור בישול במאכל המבושל כמאב"ד הוא רק אם הגיע לבישול כל צרכו (כמו שהבאנו לעיל אות ו'), וא"כ מאחר והקדירה היתה מעט זמן ע"ג האש הגדולה והמשיכה להתבשל מעט יש לחוש שתגיע לבישול כל צרכו מהר יותר מאילו היתה נשארת מתחילה במקום הכי פחות חם, ונמצא מקרב בישולו, וצ"ע. אך מ"מ יכול להחזיר את הסיר למקום מרוחק יותר מב'

להציל עצמו מעבירה בממון חבירו

זז. קיי"ל דמותר לאדם להציל עצמו בממון חבירו ע"מ לשלם כמבואר בשו"ע (ח"מ סי' שנט"ט ס"ד), ויל"ע אם מותר להציל עצמו מעבירה בממון חבירו ע"מ לשלם. ואם יש היתר בדבר, אזי יוכל להוריד את סיר הצ'ולנט ע"מ לשלם את מחירו של הצ'ולנט, ואע"פ שקפידתו של בעה"ב אינו מחמת דמי הצ'ולנט אלא מחמת הצער והעגמת נפש שלא יהיה לו צ'ולנט להאכיל את אורחיו, וד"ז אינו יכול לשלם, מ"מ נראה דזהו רק דבר המסתעף ואין לו זכות תביעה על כך, וזכות התביעה שלו היא רק שלא יזיק את הצ'ולנט.

ומצאנו עוד אופן שהותר לגנוב ע"מ לשלם לצורך גדול, בחידושי הרשב"א (קידושין סט). כתב ליישב קושיית הראשונים (שהבאו לעיל) איך מותר לממזר לגנוב כדי לטהר זרעו, וז"ל; 'אפשר דבענין זה היה מותר כדי לטהר את דורותיו'. וביתר ביאור כתב המאירי (ב"ב טז). 'יש עברות שהם נעשות לכונת מצוה וכו' זיל גנוב ואיזדבן בעבד עברי וכו' קשה היאך היה הוא משיאו עצה לגנוב, ויראה מכאן שכל שעל צד כונה טובה מותר הוא'. וכ"כ היעב"ץ (מור וקציעה אר"ח סי' א') 'לא נאסר אף לגנוב ע"מ לשלם אלא בשביל גניבה לשעתה בלבד, אבל על מנת לתקן עמה קלקול גדול כזה (לטהר זרעו) מותר לכתחלה, דוק ותשכח דכוותה וכו' דשרי למעבד איסורא לאכשורי זרעא וכו' והו"ל כעבירה לשמה' עכ"ל. [אמנם המאירי שם בהמשך דבריו ושאר הראשונים בקידושין חלקו על כך].

אך בפשוטו אין היתר להציל עצמו מאיסורים בממון חבירו, ורק לגבי הצלת גופו כתבו הראשונים (ב"ק ס:). דמותר מפני שאין לך דבר העומד בפני פקד"נ, אבל לגבי איסורים לא מצאנו היתר. ואף דמותר להזיק את חבירו כדי להצילו מן העבירה, כמבואר בשו"ע (יר"ד סי' ש"ג) לענין מי שרואה את חבירו לבוש בבגד כלאים דקורעו מעליו, זהו רק לגבי ממון שלו, כיון שהוא לצורכו, אבל לא מצאנו היתר להזיק אחד כדי להציל אחר מעבירה. והנה בזכרון שמואל (סי' פ"ג אות ט"ו) יסד דגם ההיתר להציל עצמו בממון חבירו הוא רק מפני שחבירו מחויב ליתן לו את ממונו בשביל זה, אבל לולי זאת אין היתר, וביאר עפ"ז הא דאין היתר להציל עצמו באבריו של חבירו ע"ש, ולפ"ז פשוט דכיון דאין חבירו מחויב ליתן לו רשות להוריד את הסיר, גם הוא אין לו היתר לעשות זאת כדי להציל עצמו.

ומצאתי בחזו"א (אר"ח סי' ק"ח סק"ה) שכתב אודות חמץ של נכרי המופקד ביד ישראל בפסח וז"ל; 'אם אי אפשר לו להחזיר (החמץ לנכרי) רשאי לשרוף ע"מ לשלם לנכרי, וממון נכרי מופקר לישראל בזמן שהוא נכשל בהן לעבור עבירה, אלא דחייב לשלם לנכרי' עכ"ל. מבואר בדבריו דלגבי ישראל אין היתר להזיק ע"מ לשלם כדי להנצל מעבירה, אלא רק לגבי נכרי. [וקצת יש לדחות דשם אם אין היתר להזיק הרי הוא אנוס, אבל בניד"ד הוא בא להציל עצמו מעבירה שעבר עליה שלא באנוס].

הקל הקל תחילה

זז. יש לדון עד"ז מטעם אחר, דאף אם אין לו היתר להזיק את חבירו מדיני חו"מ, והרי הוא עובר בזה על איסור מזיק, סו"ס מאחר שאם לא יעשה כן יעבור על חילול שבת דאו', יש לדון דשוא עדיף לו לעבור על איסור גזל כדי להציל עצמו מאיסור כרת. ומצאנו דוגמא לזה בתוס' (שבת ד.) בהא דהמדביק פת בתנור התירו לו חכמים לרדותה, והקשו תוס'; 'וא"ת מאי בעיא היא זו אם התירו לרדותה פשיטא שלא ישמע לנו אם נאסור לו'. ונחלקו האחרונים בביאור כוונת התוס', אם המכוון כדי להציל עצמו מסקילה, או דמיירי בלא התראה, ואעפ"כ ניח"ל לאדם לעבור על איסור דרבנן בקו"ע כדי להציל עצמו מאיסור דאו' שעשה מקודם (עי' ספר שבת של מי שבת ד. וספר דברי ירמיהו על הרמב"ם פ"ג מיל"ט ה"א שביארו כן).

וכן ידועים דברי החזו"א (אר"ח סי' ל"ז סק"ז בדינים העולים) שכתב דנכון לעבור על איסור מוקצה כדי להציל עצמו מאיסור שהיה (כגון קדירה שהשהה באיסור ע"ג האש והיא מוקצה נכון ליטלה מע"ג האש כדי להנצל מאיסור שהיה), והיינו משום דאיסור שהיה חמור טפי הואיל והוא עובר איסור בכל רגע ורגע, ואילו איסור מוקצה יעבור רק פעם אחת. ולכא' נראה דאין כוונתו דזהו בכלל ההיתר שהתירו חכמים רדיית הפת כדי להנצל מאיסור דאו', דהא לא מצאנו דהתירו כדי להנצל מאיסור דרבנן אחר, אלא כוונתו דעדיף לאדם לעבור על הקל כדי להנצל מהחמור. [ועי' חידושי מרן הגר"ד לנדו שליט"א שבת עמ' קט"ו וספר ארחות שבת פ"ב הערה ל"ה].

מעביר ע"ד בעה"ב נקרא גזלן לענין איסור גזילה, וע"ש בראשונים, ויתכן דנחלקו בזה. [וע"ע ריטב"א (ב"ב פח.) יש"ש (ב"ק פ"ב סי' ט"ז) ושאגת אריה (סי' פ"א) שנראה מדבריהם דלמ"ד שואל שלא מדעת שואל הוי מותר להשתמש שלא מדעת ואין בזה איסור גזילה]. ועי' אמרי בינה (אר"ח סי' ז) ועונג יו"ט (סי' מ"ח) שחידשו דאדם יכול ליטול חפץ של חבירו בעל כרחו כדי לעשות בו מצוה במקום דליכא פסידא, כגון לקחת את לולבו של חבירו בחוה"מ סוכות כדי לקיים בו המצוה אע"פ שחבירו אינו מסכים כלל, כי שימוש של מצוה אינו נחשב שימוש הואיל ומצוות לאו ליהנות ניתנו, ואין איסור גזילה בכה"ג, ולמד כן האמרי בינה מדברי הארחות חיים שכתב בשם בעל התרומות דאדם שנטל לולבו של חבירו בעל כרחו בחוה"מ סוכות כדי לצאת בו ולא נתכוין לגוזלו אלא להחזירו לו מיד לאחר שיצא בו יצא יד"ח, ושואל שלא מדעת כה"ג לא הוי גזלן כי אין לו בו הנאת ממון ולכן אינו חייב באונסין, עכ"ד. והעונג יו"ט כתב ליישב עפ"ז קושיית הראשונים על המבואר בגמ' (קידושין סט). דיכולין ממזרים ליטרה ע"י שיגנובו וימכר לעבד עברי, וקשה איך מותר לו לגנוב, ולהנ"ל ניחא, דגונב ע"מ להחזיר ולא להשתמש בו כלל, ואיסור גנב ע"מ למיסק הוא דוקא אם כוונתו להקניט את חבירו, וכיוון בזה לשו"ת יד אליהו (להגאון מלובלין סי' צ"ח) שכתב בזה"ל; 'י"ל דזיל גנוב ס"ל אי עביד משום מצוה ולא מכוון לאיסורא דאינו אסור, ולא אמרו אלא לא תגנובו ע"מ למיסק ע"מ לשלם תשלומי כפל, אבל משום מצוה מותר כשמשלם לו הגנבה תיכף עכ"ל, והביאו שניהם מהתוס' ר"ד שם שכתב כע"ז וז"ל; 'והאי דמשיאו עצה לגנוב אין איסור בדבר כיון שבדעתו לשלם ומתכוין להכשיר זרעו' עכ"ל. אולם כתבו האמרי בינה והעונג יו"ט דמדברי הפוסקים לא משמע כן, וכ"כ בכה"ח (סי' תרמ"ט ס"ק ס"ב) דגם לד' בעל התרומות אסור לעשות כן ורק בדיעבד אם עשה כן יצא יד"ח, ולכא' כוונתו דיש בזה איסור גניבה. [אך י"ל דס"ל דגם שימוש של מצוה נחשב שימוש לענין זה דחשיב גזילה, אבל אם אינו משתמש כלל י"ל דשרי לכ"ע]. ושמענו שמרן הגרי"ג אדלשטיין זצ"ל היה חוזר רבות על כך ששמע מהחזו"א דאיסור גזילה וחיובי גזילה ב' ענינים נפרדים המה, דחיובי גזילה יש לזה תנאים הרבה, אבל איסור גזילה הוא בכל אופן של פגיעה בזכות הבעלים. וצ"ע בכ"ז.

אמנם מצד איסור מזיק יש זכות לבעה"ב לתבוע שלא יזיק את הצ'ולנט שלו, ואף אם דעתו לשלם לו מחיר מלא על הצ'ולנט, אסור להזיק ע"מ לשלם כמבואר ברמב"ם (פ"ה מז"מ ה"א) ובטור (סי' שצ"ז). והנה באמת מבחינת הנזק של גוף הצ'ולנט נראה דאין כאן נזק כלל, שהרי יכול להניחו במקור ולבשלו לאחר השבת, אך מ"מ יש כאן נזק לשימושי הצ'ולנט, כיון שעיקר שימושו הוא בשבת, ובהורדת הסיר מהאש הוא גורם לבטל ממנו שימוש זה של אכילתו בשבת. אולם יל"ע אם נחשב למזיק בידים או בגרמא, וכבר דנו חכמי זמנינו אם המוציא מאכל של חבירו מהמקור ונתקלקל נחשב מזיק בידים או בגרמא, ולפ"ר נראה דהיינו הך.

המקור בתורה לאיסור מזיק

אכן יש להעיר, דהאחרונים האריכו לדון היכן מבואר בתורה האיסור להזיק, ודרכים רבים נאמרו בזה (עי' קה"י ב"ק סי' א' בארוכה, ובספר משפט המזיק עמ' מ"א הביא כל דברי האחרונים בזה), ולענין איסור מזיק ע"מ לשלם דעת הקרית ספר (פ"ה מז"מ) דאינו אלא איסור דרבנן, והמנ"ח (מצוה י"א אות ז) כתב דהמזיק ע"מ לשלם איסורו משום ואהבת לרעך כמוך ומאי דסני עלך וכו', ועד"ז מצאנו ביד רמ"ה (ב"ב כו. אות ק"ו) דגרמא בנזקין אסור משום ואהבת לרעך כמוך או משום לפני עירור לא תתן מכשול, וכע"ז כתב הרמ"ה (גיטין גג:). דאע"פ שאין חיוב תשלומין על הזיק שאינו ניכר אסור להזיק דכתיב ואהבת לרעך כמוך ולא תונו איש את עמיתו, וקצת נראה מדבריו דרק במקום שפטור מתשלומין הוצרך הרמ"ה לפסוקים אלו, אבל במקום שחייב בתשלומין יתכן דס"ל כדברי הברכת שמואל (ב"ק סי' ב') בשם הגר"ח דבחיוב תשלומין האמור בכתוב נכלל האיסור להזיק. [וע"ע שיעורי ר' שמואל ב"ב כב: אות נ"ט ושיעורי הגר"ח ליבוביץ זצ"ל ב"ב כב: בשם זקנו הברכת שמואל בביאור הס"ד בגמ' שם דמותר להזיק בגרמא, וע"ע קובץ שעורים ב"ב אות ע"ו]. ולפ"ז יש מקום לדון דאם בניד"ד הוא נחשב כגרמא, והאיסור להזיק בגרמא הוא רק משום ואהבת לרעך כמוך, שמה י"ל דכשבא להציל עצמו מעבירה, וכל אדם היה מוכן להפסיד הפסד זה כדי להציל עצמו מן העבירה, א"כ אינו בכלל ואהבת לרעך כמוך. וכ"ז לפלפולא, כי בודאי מסתבר דזהו רק גילוי בעלמא דאסור לאדם לפגוע בזכויות הממון של חבירו הן בידים והן בגרמא.

מהעצות שכתבנו עדיפא.

א. הנה העצה הראשונה שהזכיר ליטול ידיו לברך המוציא בביתו, כבר דחה בחכמתו מחמת שיצטרך לאכול כזית בביתו דאל"כ תהא ברכת המוציא שלו לבטלה, ויסוד דין זה במשנ"ב בסימן קע"ח ס"ק כ"ח, דמש"כ הרמ"א בסימן קע"ח ס"ב דאם אכל דברים שצריכין ברכה במקומם אפילו שינה מקומו א"צ לברך, כתב במ"א סימן ר"י דוקא כשאכל כזית, דאם אכל רק פחות מכזית פת קודם שיצא דינו כמו פירות, דהא א"צ לברך אחריו, וממילא מיד שיצא לחוץ צריך ברכה ראשונה אף שחזר למקומו. ואף שמתכוין לזה בתחילה לא מהני, כמוש"כ המשנ"ב בס"ק ל"ט בשם הח"א דאפילו אם אווז הפרי בידו והולך ואוכל יש בו משום שינוי מקום.

ב. אך בנידו"ד יש מקום לפקפק קצת לפי מה שדייק המשנ"ב בלשון החיי אדם "אם יצא ממקומו הראשון שקבע עצמו לאכול לחדר אחר ולא היה דעתו מתחלה לזה דכל פתיתה ופתיתה הוא דבר אחר", ע"כ, דמשמע שאם לא קבע את עצמו במקומו הראשון יכול לצאת לכתחילה וא"צ לחזור ולברך, וביותר יש לדון דבאופן זה חשיב כהולכי דרכים אע"פ דהוי מבית לחוץ לבית, שכ"כ בשו"ת אג"מ שם, שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' ע"ג, שו"ת אור לציון ח"ב פ"ב אות ט"ו, שאף אם התחיל לאכול בבית, אם אין מחשיב את אכילתו בבית, אלא בדעתו לצאת מיד לדרך, ומעשיו מוכיחים על כך, כי אוכל דרך עראי כעומד לצאת תיכף מן הבית, הרי הוא ג"כ בכלל הולכי דרכים ואינו חוזר ומברך כשיוצא חוץ לבית, וכן אם דרך הליכתו נכנס לבית וכדו' ובדעתו לצאת ולהמשיך ההליכה והאכילה, אין חייב בברכה באכילתו בתוך הבתים ובהמשך דרכו וכו', כי הכל בכלל הולכי דרכים שאין להם קביעות לאכילתם.

ג. אך כבר העירו שמשמעות המשנ"ב בסוס"ק מ"ב לא משמע כן, שכתב בדינא דהולכי דרכים דאם מתחלה חשב לאכול מעט במקומו והשאר לאכול בדרך מהני ואף בהפסק אילנות, דרק מבית לבית לא מהני דעתו באכילת פירות, אמנם אם התחיל לאכול בבית והלך לדרך הרי הוא כמו מבית לבית דלא מהני דעתו בפירות וצריך לחזור ולברך [וכבר נתבאר שפת פחות מכזית דינו כפירות].

גם ידוע שהחזו"א זצ"ל סבר דחייב לברך בכה"ג, ועורר לילד שמצץ סוכריה ויצא חוץ לבית דלאו שפיר עבד (וכן הביא באורחות רבנו [ח"ג עמ' ר"כ] בשם החזו"א זצ"ל והגר"ח קניבסקי זצ"ל).

ד. מעתה יש לדון בעצה השניה, ליטול ידיו בברכה בביתו ולצאת להסעה ולברך המוציא במכונית. והאברך השואל נקט בדעתו דגם זה אינו לכתחילה כיון דיש הפסק גדול בין הנטילה להמוציא הן באריכות הדרך והן בזמן, שלפעמים מתעכבת ההסעה עד כדי רבע שעה.

הנה יסוד הדין בשו"ע סימן קס"ו ס"א: יש אומרים שא"צ ליהרר מלהפסיק בין נטילה להמוציא, ויש אומרים שצריך ליהרר, וטוב ליהרר. ואם שהה כדי הלוח כ"ב אמה, מקרי הפסק, ע"כ. הנה מסקנת השו"ע "וטוב ליהרר" משמע שאין בזה סרך איסור רק זהירות בעלמא, ולכאורה יש לדון דבנידו"ד דהוי קצת כשעת הדחק יש להתיר לכתחילה.

הנה כ"ז בהפסק בשתיקה, וכתב הרמ"א דאם שהה כדי הלוח כ"ב אמה מקרי הפסק, וכתב המשנ"ב דאם הולך מביתו לבית אחר יש שמחמירין אפילו בהליכה מועטת, ומקורו במג"א ובגרי"ז ובגדי ישע, אך כ"ז לקיים דין "תכף", וכבר נתבאר שאינו מעכב, דהא לדעה הראשונה לא נאמר דין "תכף" רק במים אחרונים ולא בראשונים, ומסקנת השו"ע לעיקר כהדעה הראשונה ורק זהירות בעלמא לחוש לדעה השניה וכנ"ל.

ה. עתה נבוא לדון בעצה שתפס האברך לעיקר, והיא ליטול ידיו בביתו ולא לנגב רק במכונית ואז לברך ענט"י במכונית ומיד אח"כ מברך המוציא. וסברתו דכיון דאין הנטילה נגמרת עד שינגב ידיו, ממילא מקיים את הדין של "תכף לנט"י ברכה" בהידור.

הנה יסוד זה שאין הנטילה נגמרת עד הניגוב, כתב הרמ"א בסימן קנ"ח סעיף י"א לענין שיכול לברך עליהם קודם נגוב, שגם הניגוב מן המצוה, ומקרי עובר לעשייתו, ע"כ, וע"ע במשנ"ב בסימן קס"ו ס"ק ד' לענין שיעור הזמן של הילוך כ"ב אמה כתב דהיינו משעה שנגב ידיו עד ברכת המוציא.

ולפ"ז לכאורה בנידו"ד העצה הנ"ל עצה טובה היא, וכן מצאתי בספר שערי ברכה [שטיצברג] בפרק א' הערה קל"ח שכתב בספר אבני ישפה [ח"ד סימן כ'] בשם מרן הגריש"א זצ"ל שהעצה המובחרת שלא ינגב בעודו עומד על הכיור אלא ינגב בדרך הילוכו

אבל בפשוטו אינו כן, דאדם השואל מה רצון התורה, בודאי מורים לו שימנע מהאיסור דרבנן אע"פ שיעבור ע"ז באיסור דאו' שעשאו מקודם בקו"ע ואפי' במזיד, דאין היתר לאדם לעבור בקו"ע על איסור כדי להציל עצמו מאיסור אחר, ועי' רשב"א (גיטין פג. והובאו דבריו בחידושי רעק"א שם פד.) דמשמע לכאו' מדבריו דהמגרש את אשתו ע"מ שתאכל חזיר והלכה ונישאת אין מורים לה לאכול חזיר כדי להציל עצמה מאיסור אשת איש למפרע.

ועד"ז מצאנו לקדוש ישראל מסלנט זצ"ל (בירחון התבונה שיר"ל על ידו סי' ס"ג) דאין לעבור על איסור מוקצה כדי להנצל מאיסור ביטול בשר בחלב דאו', וז"ל; "יש לחקור במי שהטמין חמין לשבת ונודע לו שעירה התבשיל בכף חלבית בת יומה, האם יסלק התבשיל טרם יתבשל כמאכל בן דרוסאי למען לא יעבור על ביטול בב"ח, או נימא כיון דהתבשיל אסור בהנאה ממילא הוי מוקצה. ולכאו' דמי להא דאמרינן בשבת ד. הדביק פת בתנור היתירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה וכו' עכ"ל, ובהמשך דבריו כתב לחלק בתרי אנפי דא"י בכלל ההיתר שהתירו חז"ל רדיית הפת, ועל כן אין לו לעבור על איסור מוקצה כדי להנצל מאיסור ביטול בב"ח. [אכן י"ל דגם בזה שייך תי' התוס' דכיון שלא היתירו לו הרי הוא אנוס על איסור ביטול בב"ח ואין לו עבירה ולכן אין לו לעבור על איסור מוקצה. אלא דזה תלוי בדברי האחרונים שהבאנו לעיל סוף אות ה' אם תי' התוס' קיים גם בהניח בשוגג או רק בהניח במזיד].

[ובדברי החזו"א הנ"ל לענין איסור שהיה, צ"ל דלגבי איסורים דרבנן תמיד הנידון הוא אם העמידו חכמים דבריהם במקום איסור חמור יותר, וא"ז משום דמוטב לאדם לעבור על איסור אחד כדי להנצל מאיסור אחר, וצ"ת. ורבים תמהו ע"ד החזו"א מהא דמוציא חמץ בפסח ביר"ט כופה עליו כלי ואסור לו לעבור על איסור מוקצה כדי לבערו כמבואר בשו"ע סי' תמ"ו, אע"פ שאיסור בל יראה עובר עליו בכל רגע ורגע, וגם הוא איסור דאו'. ובחידושי חת"ס והגהות ראמ"ה שבת לז. נקטו להדיא דלא כהחזו"א].

ובלא"ה בנידו"ד אין מקום כלל לדון בזה, דודאי איסור לאו במזיד חמור מאיסור כרת בשוגג ומתעסק, וגם אם היה זה במזיד, כיון שהוא רק ספק איסור (משום פלוגתת הראשונים אם יש איסור ביטול לאחר שנתבשל כמאב"ד) באנו לנידון אם ספק איסור כרת קל מודאי איסור לאו, (ומצאנו פלוגתא בזה בין הפמ"ג למחנה חיים לגבי דין הקל הקל תחילה בפק"נ, והרחבנו בזה בספר בירורי ברכות בהערות לחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ו' אות ו'. שוב העירוני דפלוגתתם היא רק כשהנידון איזה מהם לעשות בקו"ע, אבל בנידו"ד שהנידון הוא אם לעבור על הלאו בקו"ע או להשאר בשוא"ת מסתבר דלכו"ע ההכרעה היא שוא"ת, וצ"ת).

לאסור את הקדרה בקונם

יח. אם נימא דיכול המלצר להוריד את הסיר מהאש משום כפיה על אפרושי מאיסורא, יל"ע איך הדין אם בעה"ב יאסור עליו בקונם את הקדרה מנגיעה, האם חל הנדר ולא יוכל להסירו. ובפשוטו חל הנדר, דאף שמותר למלצר להוריד את הסיר נגד דעתו של בעה"ב, מ"מ זהו רק מצד דיני יו"ד, אבל מצד דיני חו"מ הוא בעלים גמור ולכן בודאי יכול לאסור את שלו בקונם, ופשוט. [ומ"מ לא יועיל, כי גם אחר יוכל להסירו משום אפרושי מאיסורא]. אך יל"ע לפי הצד המחודש שכתבנו לעיל אות ח' דיש זכות לאדם להפסיק את פעולת החץ שלו אף אם החץ שייך לאחר, דשמא כיון שזכות זו היא מדיני חו"מ, אין כח לבעלים לאסור עליו את החפץ לגבי פעולה זו.

הרב אורי יצחקי

הפסקים בנט"י, והאם ברכת נטילת ידיים על הנטילה או גם על הניגוב

סח לי אברך שכל בוקר עקב המטלות בביתו לפני הסדר אינו מספיק לאכול בביתו, ונוטל ידיו בביתו ע"מ לאכול בהסעה, ומסתפק כיצד הדרך הנכונה בסדר הנטילה הברכות, אם יטול ויברך המוציא בביתו יצטרך לאכול כזית בביתו דאל"כ תהא ברכת המוציא שלו לבטלה, וליטול ידיו בברכה בביתו ולצאת להסעה ולברך המוציא במכונית גם אינו לכתחילה כיון דיש הפסק גדול בין הנטילה להמוציא, וכדי שלא לעשות הפסק בן הנט"י להמוציא הוא נוהג ליטול ידיו בביתו אך הניגוב עושה במכונית ומברך שם ענט"י ומיד אח"כ מברך המוציא. ויש לדון אם שפיר עבד, ואיזה

לחול כיון ששינה מקומו, ובשלמא אם שני המקומות בבית אחד תחת גג אחד יש לסמוך בזה על מסקנת המשנ"ב בסימן קע"ח דלא חשיב שינוי מקום כה"ג, אבל אם צריך לשנות מקומו מבית לבית, או שיוצא תחת האויר לחצר המתחם, לכאורה יש בזה חשש ברכה לבטלה, וצ"ע.

שוב התבוננתי שיש לדון לגבי המכשירים של האויר החם דמה שמפעיל את המכשיר וגורם לאויר חם לזרום על ידיו וליבשן, זה גופיה חשיב מעשה ניגוב [כדין אשקיל עליה בידקא דמיא בכח ראשון דחשיב מעשה גברא], אך לכאורה מעשה הניגוב עיקרו להסיר את המים מידי ולא ליבשן, וצ"ע.

יב. הדרינן לקמיתא דנקטינן מיהא מכל המקובץ שהעצה הנ"ל ליטול ידיו בביתו ולנגב ולברך ענט"י במכונית, יש בזה חשש של ברכה לבטלה ולכאורה אינה עצה מובחרת. ולפ"ז הדרינן לעצה השניה ליטול ידיו בברכה בביתו ולצאת להסעה ולברך המוציא במכונית, שאין בה אלא חסרון הנהגה טובה וזהירות בעלמא, ולפי המתבאר היא עדיפה על שתי העצות הקודמות. אך מי שבא לנהוג כפי עצה זו, יש לו להיזהר מהיסח הדעת גמור אם מתעכב הרבה בדרך, ולשמור עצמו מלדבר עם חבריו, וצ"ע.

הרב זאב פראנק

הסדר בהדלקת נרות שבת

הנה במצות נר שבת אע"פ שמן הדין סגי בנר אחד, מ"מ המנהג להדליק כמה וכמה נרות כל אחד כמנהגו, ויש להתבונן אם יש איזו קפיידא בסדר הדלקת הנרות להקדים הדלקת נר זה לחבירו, אי משום כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין, אי משום אין מעבירין על המצוות, כמו שיבוא לפנינו בס"ד.

בנרות שבת לכו"ע יתחיל בשמאל

דאילו לענין הדלקת נרות חנוכה נתפרשו הדברים להדיא, שלדעת הש"ע (תרע"ו ס"ה) ידליק בתחילה הנר היותר שמאלי ואח"כ ידליק הנרות שלימינו משמאל לימין, ובזה יתקיים הדין פניה לימין, ודעת המהרש"ל והגר"א (שזכר בשעה"צ סק"ד) שלעולם ידליק תחילה הנר העיקרי שבטפח הסמוך לפתח, ועדיף מדין הפניה לימין, ודעת הלבוש והט"ז (שהביא בבה"ל ד"ה כדי) שבתחילה יפנה לימין להדליק הנר הימני, ומשם ידליק וילך שאר הנרות מימין לשמאל, וכבר כתבו שמנהג רוב העולם כדעת הש"ע.

והשתא לכאו' גם בנרות שבת שייך דינא דכל פינות וכו', ויהא ראוי להתחיל ההדלקה בנר שמאלי וילך משמאל לימין, וגם הנוהגים כדעת המהרש"ל והגר"א, היינו דוקא בנר חנוכה כדי להתחיל מהנר העיקרי שבטפח הסמוך לפתח, אבל בנר שבת מודו למש"כ הש"ע שהפניה לימין במה שמדליק והולך משמאל לימין.

אם יש לחלק בין נרות חנוכה לשל שבת

וכבר עמד בזה בספר חשוקי חמד (נדרים ל"ח ב') שכתב לחלק דשאני נרות חנוכה שיש בכל הנרות משום הידור מצוה כנגד הימים היוצאים, משא"כ בנרות שבת שיוצא ידי חובתו בנר אחד, ושאר הנרות אינם ממצות ההדלקה רק לכבוד ותוספת אורה בעלמא, וממילא אינם כמקשה אחת להדליקם בסדר מסויים של פניה לימין. ויש להעיר מהמבואר בבה"ל (רס"ג ס"א ד"ה שתי) לענין הדלקה מנר לנר, דאע"פ שבחנוכה מחמירים שלא להדליק מנר ראשון של חובה לשאר נרות ההידור, מ"מ בשבת מדליקין מנר לנר, דכיון דכל מה דמיתוסף אור יש בו יותר שלו' בית ושמחה יתירה, הכל בכלל עונג שבת ומיקרי נר של מצוה, ע"כ, הרי דאדרבה בנרות שבת חשובים כולם נרות של מצוה יותר מבשל חנוכה, ושייכי אהדי להיות פונה בהדלקתם לימין. וגם מהגר"ח קניבסקי מובא (תפארת ההלכה עמוד צ') שנשאל בזה, וכתב לחלק בין נרות חנוכה לשל שבת בזה"ל: 'בשבת אין קצבה לנרות, וצ"ב.

אמנם כבר נמצא בזה לגאון קדמון בעל החוות יאיר בספר מקור חיים (רס"ג בסופו), שסדר הדלקת הנרות מימין לשמאל, דכל פינות וכו' כמו בנר חנוכה, נראה לי, ע"כ. והיינו דס"ל כדעת הלבוש והט"ז שענין הפניה לימין מתקיים במה שמתחיל בנר הימני, ומינה נשמע למנהג דידן בנרות חנוכה כדעת הש"ע, שגם בנרות שבת יתחיל להדליק בנר השמאלי ויפנה בהדלקתו משמאל לימין.

וכך ימעט את הזמן של ההפסק בין הנטילה לברכה. גם הכף החיים ס"ק י' והעונג יו"ט סימן י"ח כתבו כן לנגב במקום האכילה וע"ז יסמך הנטילה לברכת המוציא וטעמם כנ"ל דהניגוב חלק מהנטילה.

ו. אך צ"ע היכן יברך ענט"י, והכף החיים בס"ק י' כתב לברך אחר הניגוב, ובעל השערי ברכה תמה עליו דהא ברכת הנטילה היא על עצם הנטילה ולא על הניגוב וא"כ נמצא שעשה שינוי מקום בין הנטילה לברכה והוי ברכתו לבטלה, וכן תמה על הכף החיים בספר ברכת שמים [במילואים שלו סימן ג' על הערה י"ט עמ' קפ"ה], ואף שגם החזו"א (סו"ס כ"ד) כתב כן לנגב במקום האכילה, אך לא נזכר שם לברך במקום הניגוב, וכפי הנראה פשיטא ליה לבעל הברכת שמים שלפי החזו"א בכה"ג מברכים אחר הנטילה במקום הנטילה ולא אחר הניגוב, ולא קאמר לנגב במקום האכילה רק כדי שלא יהא הפסק גדול בין סוף הנטילה לאכילה. ובשור"ת תשובות והנהגות [כרך א' סימן קס"ט] כתב: ויברך בכוונה על נטילת ידים, אבל ינגב בחדר שאוכל דוקא, שאם מפסיק לצאת מחדר שנטל בו לחדר שאוכל בו יש אומרים שזהו הפסק, וע"כ ינגב דוקא בחדר שאוכל וכמבואר בשור"ת עונג יום טוב סימן י"ח, ובחזו"א סוף סי' כ"ב. ויותר האריך בכרך ב' סימן ק"ח, יעו"ש באריכות דבריו.

עוד ציין שם בספר שערי ברכה למש"כ בספר פסקי תשובות [סימן קסו הערה 19] שדווקא הניגוב יעשו בחדר האכילה, אבל ברכת ענט"י יקפידו בדווקא לעשות סמוך לנטילה וליד מקום הנטילה, וביאר בטוטו"ד דהרי בודאי הפסק בין הנטילה לברכת ענט"י גרע טפי מהפסק בין הנטילה לברכת המוציא. ואף כי גם הניגוב הוא בכלל מצות הנטילה, מ"מ בזה אין קפיידא שיהיה דווקא במקום הנטילה ובלי הפסק כלל, כי עיקר המצוה היא הנטילה, והניגוב הוא מחלקי המצוה, וכיון שחלות הברכה היא על הנטילה, לא איכפת לן שיש שיהיו זמן עד לגמר כל חלקי המצוה, עכת"ד, ודבריו בזה נכונים מאוד.

ז. עוד יש לי לדון דגם אם לא נקבל את סברתם של בעל תשובות והנהגות ובעל ברכת שמים ופסקי תשובות, יש לדון בכמה אופנים מצוים שהנהוג כשיטת הכף החיים אינו מרוויח את כל החששות ולפעמים קרוב להיכשל בברכה לבטלה גם לשיטתו. דיש לראות דאחר שנטל ידיו בביתו ולא ניגבם, ובא לנגב ולברך במכונית, הרי צריך לשמור ידיו רטובות עד שיכנס למכונית, ויש לו להקפיד שלא יגע בשום אדם בידי דאז תיפסל נטילתו, כמבואר בסימן קס"ב ס"ד ומשנ"ב ס"ק מ"ה, ואם שמר ידיו אכתי אם ינגב ידיו קודם שיכנס למכונית שוב יצטרך לעשות שינוי מקום מהרחוב למכונית ואכתי לא ירוויח את דין "תיכף", ואע"פ שיש הסוברים שאין שינוי מקום בין הרחוב למכונית, אך אינו ברור להלכה [והאחרונים האריכו בזה, עיין עליהם בספר שערי ברכה [שטיצברג] פרק ט' סעיף כ"ג הערה ל' וספר פסקי תשובות סימן קע"ח אות י"ז], וא"כ אינה עצה מרווחת.

ח. וגם אם שמר ידיו ורוצה להיכנס למכונית בידיים רטובות, ושם לנגב ויברך, אכתי יש בזה חשש גדול שבכל משך הזמן והנגיעות שנגע בחפצים שבידו ובכריך שמחזיק בידו וכד', כבר ינגבו ידיו מאליהם, או בעת ההמתנה יתיבשו ידיו ושוב לא יהא לו מה לנגב, נמצא שלא עשה ניגוב כלל, ונראה דכל כה"ג לא מהני גם לשיטות שיכול לברך על הניגוב, דמסתבר מאוד דכל מה שחידשו שכיון שהניגוב הוא חלק מהמצוה וגמר המצוה ולכן יכול לברך עליה, וממילא אין חשש שינוי מקום בין עיקר הנטילה לברכת ענט"י, זהו כשעושה מעשה ניגוב, אבל לברך על ידים נגובות שנתנגבו מאליהן זה לא שמענו וגם לא מסתבר כלל, וא"כ מי שרוצה לסמוך על עצה זו ליטול בביתו ולנגב במכונית, אם לא ישארו הידים רטובות בשיעור של טופח ע"מ להטפיח הרי נכנס לחשש גדול של ברכה לבטלה לכל השיטות.

יא. ומתוך מש"כ התעוררתי כי חשש זה האחרון שייך לא רק במקרה שאנו דנים בו, אלא גם באותם שנמנעים מלנגב ידיהם במקומות ציבוריים, ומשפשפים ידיהם היטב ומניחים אותן להתיבש בחמה וכד', א"נ בכל מקום שמשתמשים במכוניות לניגוב ידים הפועלות על בסיס של אויר חם הזורם על הידים, והוא מצוי מאוד במקומות ציבוריים כגון אולמות שמחות וכד', ולכאורה בזה אין שייך לברך על הניגוב דאין כאן מעשה ניגוב וכנ"ל, ובשלמא כשנטול ידיו ומנגבם במכשירים אלו ומברך מיד בסמוך למעשה הנטילה עצמה ובמקום הנטילה, הרי הברכה קאי על הנטילה ולא דוקא על הניגוב, אך אם במקום הנטילה א"א לנגב, ומשגה מקומו למקום שבו נמצאים המכשירים, ושם מברך אחר שהתיבשו ידיו, הרי לפמשנת"ב א"א לברכה לחול על הניגוב, וגם על הנטילה א"א

ענין הפניה לימין בנרות שבת תלוי במחלוקת

ומעתה שמא כל שמעביר על המצוה רק כדי לקיימה בהידור ליכא משום אין מעבירין וכו', שהרי הכל טעמא מאי אין מעבירין וכו' מצד שהוא בזיון למצוה שפוגע בה ומניחה והולך לו [וכ"כ בשו"ת דברי מלכיא (ח"א סי' ט"ז אות כ"ט)], וכל שהעברה מחמת מה ששוקד על המצוה לכבדה בהידור אין כאן סרך בזיון, וממילא יהא רשאי להעביר על הנרות הנמוכים הסמוכים לו כדי לקיים עיקר מצות ההדלקה בנר המונח על פמוט נאה שיש בו משום הידור מצוה.

אבל לכאורה אינו, מהא דק"ל בש"ע (כ"ח ס"ג) לענין תפילין שיניח בתיק של ראש ועליו של יד, כדי שכשיבוא להניחם יפגע בשל יד תחילה ולא יצטרך להעביר על המצוה, והרי מה שתש"י קודמין לשל ראש לכאורה הוא מדיני התש"ר, ששלימות קיום מצות תש"ר כשמונחים עליו גם השל יד, כדילפינן לה מקרא דכל זמן שבין עיניך יהיו שתיים, וא"כ נמצא שכשפוגע תחילה בתש"ר ומעביר עליה והולך לשל יד, אינו אלא לצורך שלימות מצות השל ראש דכל זמן שבין עיניו יהיו שתיים, ואפ"ה קרינן ביה מעביר על המצוה לאיסור, דלהכי צריך לדקדק שיפגע בשל יד תחילה ולא יצטרך להעביר על המצוה, ושמע מינה דעצם מה שפוגע במצוה ומניחה והולך לו הוי בזיון למצוה, גם כשכל עיסקו לקיים מצוה זו גופה בשלימות ובהידור.

נטל אתרוג שאינו מהודר לברך עליו ושוב הביאו לו אתרוג מהודר

אלא שעדיין יש מקום עיון, דאע"ג דיש כאן החפצא דאיסורא דאין מעבירין וכו', מ"מ שמא הידור מצוה עדיף לן מהעברה על המצוה, ורשאי לעבור על המצוה לצורך הידור במצוה ואפילו מצוה אחרת [כעין שמצינו בתפילין (כ"ה ס"ו) שאם פגע בשל ראש תחילה, יעביר על המצוה כדי להקדים תש"י לשל ראש].

ובאמת שמצינו לרבותינו האחרונים (הו"ד בבאר היטב ושערי תשובה ר"ס תרע"ג) שנחלקו ממש בכעין נידון דידן - העברה על המצוה שלצורך הידור מצוה, והוא במי שהכין נרות שעוה להדלקת נר חנוכה ושוב הביאו לו שמן זית, שבשו"ת יעקב (ח"א סי' ל"ז) כתב להוכיח דאחר שכבר הכין הנרות שעוה יגמור בהם המצוה, דמשום מצוה מן המובחר אין לבזות המצוה ראשונה שכבר התחיל בה, והא דק"ל באתרוג דהידור מצוה עד שלישי במצוה, בשלא התחיל עדיין במצוה מיירי.

ואילו החכם צבי (סי' מ"ה) כתב שמחוייב להניח הנרות שעוה ולהדר בקיום המצוה בשמן זית, והאריך לחלוק על פסק השבות יעקב וז"ל בת"ד: ועוד אם כבר לקח האתרוג שאינו מהודר בידו לברך, ועד שלא בירך הביאו לו בחינם אתרוג יפה שאין כמוהו ונתנוהו לו במתנה, לפי דבריו לא יברך כי אם על הראשון שאינו מהודר, ודבר זה נשתקע ולא נאמר, והדבר ברור דבין באתרוג בין בנר חנוכה ובכל המצוות שבעולם מברך על היפה והמהודר ויוצא בו ידי חובתו אף שבא באחרונה, ע"כ.

ובמקום אחר (ח"ב סי' ל') השיב השבות יעקב על השגות החכם צבי, ותחילת דבריו שכל ראיותיו היינו שאין צריך לבזות מצוה ראשונה כדי לעשות מצוה מן המובחר, אבל לעולם הרשות בידו לילך אצל המצוה המהודרת.

מסקנת הדברים

א] כתב המקור חיים לבעל החוות יאיר, שבהדלקת נרות שבת ידליק מימין לשמאל כדי לפנות לימין כמו בנרות חנוכה, וא"כ למנהגינן בנרות חנוכה כדעת הש"ע שמדליקים משמאל לימין לכאורה הכי נמי בנרות שבת, אם לא דנימא שהענין אם שייך ענין כל פינות וכו' בנרות שבת תלוי במחלוקת באופן קיום הפניה לימין כמו שנתבאר בפנים. ב] באופן ששני נרות מונחים על פמוטים גבוהים ושאר הנרות לפניהם על המגש, והמגש והנרות במקום גבוה שהמדליק פוגע תחילה בנרות הנמוכים, שמא ראוי להקדימם בהדלקה משום אין מעבירין על המצוות, רק ד"ל שקיום עיקר מצות נר שבת בנר הראשון בפמוט נאה שיש בו משום הידור מצוה עדיף לן מהך דאין מעבירין וכו', וכעין שכתב החכם צבי לענין אתרוג. ג] כל שהפרש הגבהים בין הנרות אינו גדול כ"כ, שאם יקדים להדליק את הנרות הסמוכים לו יש לחוש שמא בהדלקת הנרות הרחוקים תאחז האש בידו או בבגדו ח"ו, ודאי שמעבירין על המצוות להקדים המרוחק כמו שמצינו בקטורת.

איברא דשמא י"ל, דענין זה אם שייך ענין כל פינות וכו' בנרות שבת יהא תלוי במחלוקת הש"ע ודעימיה עם הלבוש ודעימיה באופן קיום הפניה לימין, ונימא דדוקא בנרות חנוכה שדין כל הנרות להיות כחדא במקום אחד, להורות על הימים היוצאים ותוספת הנס, יש שייכות בין כלל הנרות והדלקותיהם, וישנו לענין הפניה לימין לילך בהדלקתם משמאל לימין, אבל בנרות שבת הרי גם במנין הנרות שנוהגים להוסיף אין כל קפידא שיהו כולם במקום אחד, דאדרבה טפי עדיף שיהיו הנרות מפוזרים בכל פינות הבית להאיר בכל המקומות [יעויין מ"ב סק"ב], וממילא י"ל דאין קשר בין נר זה לחבירו, והדלקת כל נר נידונת לעצמה, ושוב אין מקום להצריך משום כל פינות וכו' לילך בהדלקה משמאל לימין, כי מה שהנרות סודרים זה לצד זה משמאל לימין ענין חיצוני הוא ולא שייך בעצם המצוה.

אלא דכל זה לדעת הש"ע והמהרש"ל והגר"א שקיום הפניה לימין במה שמדליק והולך משמאל לימין, ובזה י"ל דכל שהנרות לא שייכים זה לזה אין מקום ליתן סדר בהדלקתם, אבל לדעת הלבוש והט"ז הרי קיום הפניה לימין במה במתחיל ההדלקה בנר הימני, וזה שייך לכאורה אפילו בכגון שבא להדליק רק נר אחד ולפניו שני נרות שילך אצל הימני כדי לפנות לימין, וא"כ גם בנרות שבת אפילו נאמר שהדלקת כל נר נידונת בפני עצמה, ס"ס יש לו לפנות לימין ולהקדים הנר הימני. ומעתה מש"כ המקור חיים לדמות נרות שבת לשל חנוכה לענין הפניה לימין, י"ל דהיינו דוקא לטעמיה שתפס כדעת הלבוש והט"ז שמדליק מימין לשמאל, הא למנהגינן כדעת הש"ע ודעימיה, שמא כיון שהפניה לימין מתקיימת בהדלקה גופה להלך בה משמאל לימין, היינו דוקא בנרות חנוכה שהנרות שייכי אהדדי ולא בנרות שבת.

הקדמת הנרות שעל הפמוטים אם יש בה משום אין מעבירין וכו'

ונבוא לענין אם יש קפידא בסדר הדלקת נרות שבת משום אין מעבירין על המצוות, שהרי אורחא דמילתא שמניחים שני נרות או יותר על פמוטים גבוהים, ושאר כל הנרות מסדרים לפניהם על המגש, ומנהג הנשים להדליק תחילה הנרות שעל הפמוטים. ויש להעיר דמצוי הדבר שהמגש והנרות במקום גבוה, כך שהמדליק פוגע תחילה בנרות הנמוכים, ושמא ראוי להקדימם בהדלקה כדי שלא להעביר על המצוה, וכדמצינו במ"ב (תרע"ו סק"א) לדעת הש"ע בנרות חנוכה שמדליק משמאל לימין, שירחיק את עצמו לצד שמאל בעת ההדלקה, כדי שיפגע בו תחילה ולא יצטרך להעביר על המצוות.

אמנם כל שהפרש הגבהים בין הנרות אינו גדול כ"כ, שאם יקדים להדליק את הנרות הסמוכים לו יש לחוש שמא בהדלקת הנרות הרחוקים תאחז האש בידו או בבגדו ח"ו, כבר הביאו מקור נפלא דאין לחוש לאין מעבירין וכו'. והוא ביומא (נ"ב ב') גבי קטורת שנחלקו התנאים באופן צבירת הקטורת על הגחלים, דתני חדא צוברת פנימה שהיא חוצה לו, ותניא אידך צוברת חוצה שהיא פנימה לו, ואמר אביי מסתברא כמ"ד פנימה שהיא חוצה לו, דתנן מלמדין אותו הזהר שלא לתחיל מפניך שמא תיכוה, ומ"ד חוצה שהיא פנימה לו טעמיה כמש"כ בתוס' הרא"ש משום דאין מעבירין וכו' לפזר חוצה לו קודם שיפזר פנימה לו, וק"ל כמ"ד פנימה שהיא חוצה לו כמש"כ הרמב"ם (הל' עבודת יוה"כ פ"ד ה"א), הרי דבמקום חשש כויה מעבירין על המצוות להקדים המרוחק, כי מיבעיא לן במקום שהפמוטים גבוהים ושאר הנרות נמוכים דליכא משום שמא תיכוה, אם אכן יש לו להקדים הנרות הסמוכים לו משום אין מעבירין וכו'.

המעביר על המצוה כדי לקיימה בהידור שמא אינו בכלל האיסור

והנה גם בזה מובא מהגר"ח קניבסקי (שם עמוד צ"א) שהשיב ל'א שמענו' בלא נתינת טעם. ושמא יש לדון, שהרי מה שנתנים הנרות בפמוטים נאים עניינו משום הידור מצוה, כמש"כ הש"ע (רס"ג ס"א) שיהא זהיר לעשות נר יפה, ופירש המ"ב (סק"א) מחמת הידור מצוה, וגם הפמוט שעליו מונח הנר בכלל ההידור, כמבואר במ"ב (תרע"ג סק"ח) גבי נר חנוכה שטוב כל אחד שיטריח לעשות לו מנורה יפה לפי כוחו, והרי עיקר מצות ההדלקה בנר הראשון,

בדין המסתפק אם סיים פסוקי דזמרה וברכת ישתבח

בעלמא אלא הוי בחזקת חיוב, שהרי הוא מחויב באמירת ישתבח וספק אם אמרו, אכן מצינו דגם בכה"ג לא אמרינן דמחויב לברך ולא אזלינן אחר חזקת חיוב בזה, וכך מבואר בשו"ע סי' קפד' ס"ז וז"ל אכל ואינו יודע אם בירך ברכת המזון אם לאו, צריך לברך מספק, מפני שהיא מן התורה. עכ"ל הרי מבואר דרק מאחר שברכת המזון היא מן התורה חייב לברך אבל אי הוי מדרבנן לא הוי מברך, ואע"ג דלאחר שאכל הוא נכנס בחזקת חיוב בכל אופן לא אמרינן דעליו לברך.

ובאמת יש לבאר מאי טעמא לא אזלינן בתר חזקת חיוב שהרי הדין ספק דרבנן לקולא לכא' נאמר בכה"ג שהוי ספק גמור אבל היכא דאיכא חזקה מדוע לא ניזיל בתר חזקה, ושמא י"ל דרבנן נתנו דין זה של ספק דרבנן לקולא גם במקום חזקה דכיון דעכ"פ לא יצא מידי ספק א"כ עדיין ספקו לקולא, אכן נחלקו בזה הפוסקים, והש"ך ביר"ד סימן ק"י [דיני ספק ספיקא אות כ] כתב דספק דרבנן עם חזקה דינו לחומרא, והפמ"ג סי' ס"ז משב"ז א' ביאר לפי הש"ך, דהא דלא אזלינן בתר חזקה בספק ברכות שיש בהם חזקת חיוב הוא משום חומר ברכות לבטלה דהוי משום לא תשא, ולפיכך אין חוזר ומברך.

[ד] אלא דאכתי יש לדון לפי מה שהעלינו באות ג' דעד כמה שהוא מפסיק הרי הוא עושה הפסק בתוך הפסוקי דזמרה ולא שמפסיק בין הפסוקי דזמרה להברכה, ומעתה כשנפל לו הספק לכא' הוי ספק על עיקר הפסוקי דזמרה אם צריך להשלים אותם, ומעתה יש לדון דבזה החזקת חיוב שפיר מכרעת דעליו להשלים את הפסוקי דזמרה ונקטינן מספק שלא השלימן עדיין ולכא' מאחר שהכרענו על הפסוקי דזמרה שצריך להשלים שוב יש לו לברך ישתבח כיון דאין הספק נופל על הברכה עצמה.

וכך מצינו שיש חילוק אם הספק נופל על הברכה עצמה או שהספק נופל על עיקר המצוה, דהנה מבואר בתוס' מנחות סו. דאפשר לספור ספירת העומר בברכה בבין השמשות דמאחר דספק דרבנן לקולא ונקטינן להקל בעיקר זמן המצוה דאפשר לספור ספירת העומר כבר בזמן בין השמשות ממילא הוא הדין דיכול נמי לברך על כך, וכן נקט המשנ"ב לדינא בסי' תפ"ט ס"ק יד' ומבואר דאע"ג דכלפי הברכה נקטינן בעלמא דאי אפשר לברך בספק דרבנן, שאני הכא דכבר הוכרע בעיקר המצוה להקל דהוי מצוה וממילא יכול נמי לברך, וא"כ לפי"ז הכא נמי נימא דיכול לברך ע"י החזקת חיוב שהוכרע בגוף המצוה של פסוקי דזמרה.

ועיין משנ"ב סי' ס"ז ס"ק"א שדן לגבי ספק דאורייתא לחומרא האם יחזור ויברך על המצוה שעושה אותה מחמת הספק דהתם מבואר בשו"ע דמי שנסתפק לו אם קרא ק"ש חוזר וקורא ומברך לפנייה ולאחריה, וכתב המשנ"ב לחלק בזה וז"ל ובשאר מצות דאורייתא היכא שמחוייב לעשות אותה מספיקא פסק לעיל בסימן י"ז ס"ב לענין טומטום אף דחייב בציצית ובי"ד רס"ה ס"ג לענין מילה באנדרוגינוס וכן כל כי האי גוונא דלא יברך על המצוה כי הברכות הם דרבנן וספיקא לקולא, אך יש פוסקים שמחלקין בין היכא שהספק הוא אם מחוייב כלל בהמצוה כגון ההיא שכתבנו ובין היכא שמחוייב אלא שאינו יודע אם עשה המצוה דאז צריך לברך עליה ג"כ ולפ"ז לולב או שופר ביום א' היכא דמספקא ליה אם כבר עשה המצוה וכה"ג צריך לעשותה בברכה וכתב הפמ"ג דמכ"מ בשם הרשב"א וכן ממ"א בשם הריב"ש לקמן סימן תקפ"ה אות ג' מוכח דלא ס"ל לחילוק זה. אלא תמיד בלי ברכה וגם מהגר"א בסי' זה מוכח דלא ס"ל לחילוק זה. וכו'. עכ"ל.

הרי מבואר דלפי המחבר דפסק בדין ק"ש דבספק אם קרא ק"ש חוזר ומברך לפנייה ולאחריה על כרחך צריכים לחלק דהיינו משום דהוא בודאי מחויב בהמצוה ורק הספק אם קיימה, ובהכי כל שהכרענו לחומרא דחוזר וקורא מספק הרי זה טעם נמי שיברך עליה, ולכא' בדומה לזה הוא בנידון דידן דמאחר דהכרענו בגוף המצוה דיש להכריע עפ"י חזקת חיוב דהוא מחויב בגוף הדבר והוא חייב בהשלמת הפסוקי דזמרה א"כ יש לנו נמי לומר דהוא מחויב בהברכה עליהם.

[ה] אכן יש לחלק בזה, דכתב הפמ"ג שם סי' ס"ז משב"ז ס"ק"א דברבנן בכל אופן לא מברכים אלא רק בספק תורה וחזקה, עכ"ד, והיינו דרק במקום שהכרעה הי מחמת ספק תורה דאמרינן ספק דאורייתא לחומרא וגם דהוא חזקה לחיוב וכמו שביאר המשנ"ב דהיינו בכה"ג שהוא ודאי מחויב וספק אם קיים את המצוה ולא בספק על עיקר החיוב, משא"כ בספק דרבנן אפי' אי מכריעים לחיוב מצד החזקת חיוב אין בזה כח להיות מחייב בברכה על המצוה.

[א] מעשה באחד שהקדים לבא לתפילת שחרית וסיים פסוקי דזמרה קצת זמן קודם שסיימו הציבור, ולאחר שהמתין והחזן ניגש לישתבח נסתפק בעצמו האם כבר אמר ישתבח מתחילה בשעה שסיים, או שהמתין עם אמירת ישתבח, והנה מעיקר הדין יחיד המסיים פסוקי דזמרה עליו לומר ישתבח מיד ולא להמתין בין פסוקי דזמרה לישתבח, וכך נפסק במשנ"ב סי' נג' ס"ק י' וז"ל היחיד יאמר ישתבח מיד וכן בשבת אם גמר פסוקי דזמרה השליח ציבור יאמר ישתבח מיד עכ"ל. אבל לגבי הש"ץ עצמו פסק הרמ"א סי' נג' ס"ג וז"ל ימתין שליח ציבור עם ישתבח וישתוק עד שיבא מנין יאמר ישתבח וקדיש עכ"ל, והיינו דמאחר דאין להפסיק בין ישתבח להקדיש שלאחריו, עדיף לן שיפסיק בשתיקה בין פסוקי דזמרה לישתבח, והנה יש לדון ביחיד שמסיים פסוקי דזמרה אך יש לו איזה צד שיצטרך לעלות להיות ש"ץ, האם ימתין בין פסוקי דזמרה לישתבח מחמת הספק, ונראה לצדד דיש לו להמתין, דאע"ג דהוא רק ספק, הא מיהת מאחר שההפסק בין ישתבח להקדיש הוא יותר חמור על כן יש לו להמתין כשיש לו צד שהוא יעלה ש"ץ בהמשך.

ונמצא דזהו יסוד ספקו של אותו אדם, שאינו זכור האם סיים לקרא נמי ישתבח לפי שלא היה בדעתו לעלות ש"ץ ועל כן דינו כיחיד שמסיים ישתבח סמוך לפסוקי דזמרה בלא הפסק, או שהיה בדעתו שיעלה ש"ץ אם יצטרכו לו שלא יהא מי שישג בזמן לש"ץ, ועל כן לא סיים ישתבח מיד אלא המתין לאחר פסוקי דזמרה, והרי הוא בספק האם אמר כבר ישתבח או לאו, ונבא לדון בתרי דינים האחד האם יש לו לחזור שוב ישתבח או לאו, והשני היאך דינו לענין הפסקות לענית דברים שבקדושה האם הוי כמו בין פסוקי דזמרה לישתבח או דהוי כמו לאחר אמירת ישתבח.

דהנה חלוק הוא דין ההפסקות ביניהם דכתב השו"ע שם סי' נג' ס"ג אין לברך על עטיפת ציצית בין פסוקי דזמרה לישתבח אלא בין ישתבח ליוצר ע"כ והיינו דלא מיירי בש"ץ שהוא צריך להיזהר מלהפסיק בין ישתבח להקדיש שלאחריו, וצריך להיזהר בהפסק זה יותר מההפסק שבין פסוקי דזמרה לישתבח, אלא מיירי לגבי היחיד שעדיף שיפסיק לאחר ישתבח ולא קודם, וכמו שביאר המשנ"ב ס"ק"ה דכיון שהברכה קאי על פסוקי דזמרה אין ראוי שיהא הפסק בינם לבין ברכה אחרונה דידהו דהברכה ראויה להיות סמוך להמצוה עכ"ל, וזהו שיש לבאר האם בנידון דידן דיני ההפסק שלו הם חמורים כמו בין פסוקי דזמרה לישתבח או לאו.

[ב] ויש להוסיף עוד צד בנידון הזה, ובהקדם דהנה בפשטות נראה בדין של הש"ץ שאינו ממתין לאחר ישתבח על כן ממתין קודם ישתבח, ובפשטות היינו בין פסוקי דזמרה ובין ישתבח, אמנם לכא' יש לדון בזה דיותר יש לו להמתין מקודם שיגמור פסוקי דזמרה ולא שיעשה הפסק בין הפסוקי דזמרה להברכה, מאחר שצריך שתהא הברכה על הפסוקי דזמרה ואין להפסיק ביניהם.

ולכא' יש ללמוד כן, מהא דהביא בספר אשי ישראל פט"ז ס"ב דמותר לענות אמן על כל הברכות כאשר שומע בין סיום ברכת ברוך שאמר לתחילת פסוקי דזמרה, והביא שם בהערה יד' דבספר כה"ח סי' נא' ס"ק"ד כתב דלכתחילה טוב שיתחיל מעט מפסקי דזמרה לפני שעונה אמן כדי שלא יהא הפסק בין הברכה לפסוקי דזמרה עכ"ד, ומבואר דיותר יש להחמיר בהפסק שבין הברכה לפסוקי דזמרה, ויש ללמוד מכאן דהוא הדין לענין ברכת ישתבח שהרי ברכת ברוך שאמר וברכת ישתבח שוים הם שהם ברכה לפני ואחרי הפסוקי דזמרה, וישתבח חשיבא ברכה הסמוכה לחברתה מחמת כן, ונמצא דעדיף לשהות מעט קודם שסיים פסוקי דזמרה מאשר להמתין לאחר פסוקי דזמרה קודם ישתבח. ועיין משנ"ב סי' נג' ס"ק"ד אחר שכתב דאין לברך על הטלית לפני ישתבח כתב אבל מקודם לזה בפסוקי דזמרה עכ"פ בין הפרקים יניח הטלית ויברך עכ"ל, וקצת משמע דהיה לו צד דגם באמצע הפרק יברך, אלא שהכריע על בין הפרקים, ומבואר דיותר קל אמצע הפרק מאשר קודם הברכה ויל"ע.

[ג] והשתא נבא לבאר את הדינים בזה, דהנה כיון דהוי ברכות דרבנן הרי שספק דרבנן לקולא וא"כ בספק אם בירך ישתבח יש להקל ולומר דאין לברך ישתבח מספק, אלא שיש לדון דהכא אינו ספק

דכל שלא בירך סגי בחלק מפסוקד"ז לברך עליו, אך אין לחדש עליו עוד פעם ברכה מחמת עוד פסוקד"ז אחר שכבר בירך, ומעתה יש לחלק לגמרי בין הברכה ובין הפסוקי דזמרה הנוספים דאע"ג שהוא מתחייב בהם אין בהם הכרעה לומר שיתחייב מחמתם בברכת ישתבח, ורק על הצד שעדיין לא בירך ישתבח הוא חייב לברך והרי על ספק זה שנופל על עיקר הברכה אין מברכים, וממילא פשיטא דאין מברכים.

[ז] ועתה אם נבא לדון על דיני ההפסק שלו א"כ יש לומר דאכן נדונו כמו שהוא באמצע פסוקי דזמרה, אך כאשר יסיים אותם הרי ממילא דדיני ההפסק שלו הם כמו לאחר ישתבח, שהרי כל חומר ההפסק הוא רק במי שמוטל עליו לברך והוא מפסיק בין הברכה לפסוקי דזמרה אבל הכא שאין לו דין לברך לא שייך לדון מצד ההפסק בין הברכה לפסוקי דזמרה ולא נשאר לדונו אלא כמו הפסק לאחר ישתבח וקודם יוצר אור.

ואמנם יש לבאר את הגדר בזה שהרי לכאו' כח של חזקה דמעיקרא הוא כח יותר חזק מאשר הכרעה של ספק לחומרא ומדוע דוקא ע"י הצירוף שהוי נמי ספק של תורה הוא דקאמרינן דבחזקת חיוב גורם להיות מברך על המצוה, וצ"ל בזה דמה שהוא גורם להיות מברך על המצוה הוא דוקא באופן שהוא הנהגה של ודאי קיום מצוה ולא שהוא דין לחומרא במצב הספק, וי"ל דבדרבנן גם אם מחמירים ע"י החזקת חיוב עדיין לא יצא מכלל ספק, דאע"ג דיצא מכלל הדין דספק דרבנן לקולא אבל עדיין אינו בגדר של ודאי חייב, משא"כ בספק דאו' לחומרא דבזה אי הוי נמי חזקת חיוב הרי נקטינן לה כחיוב ודאי לחזור לעשות את המצוה ובהכי מתחייב נמי בברכה.

[ו] אכן נראה עוד דבנידון דידן בודאי אין זה טעם לברך ברכת ישתבח, משום דהא ודאי דאם בירך ישתבח קודם שהשלים פסוקד"ז שוב אינו יכול לברך פעם נוספת ישתבח על שאר פסוקד"ז דלא מצינו שתקנו ברכה זו על כל חלק בפני עצמו, ואע"ג